

The ideal of emergence and its effects on the political discourse of the Islamic Republic of Iran

Yahya Fozi^{*}, Mostafa Ahmadi^{}**

Seyad Sadrodin Mousavi^{*}**

Abstract

In the discourse of the Islamic Revolution, the belief in Mahdism involves an active expectation and movement towards the emergence. The present study answers this question: What effects has such an approach, which is interpreted as the ideal of emergence, had on the political discourse of the Islamic Republic of Iran? The method of "theme analysis" has been used to examine this issue. To answer the aforementioned question, after reviewing the sources related to the subject and interviewing experts in the field of Mahdism and the Islamic Revolution, basic, organizing and comprehensive themes have been extracted. The findings of the study show that the themes of "Wilayat al-Faqih", "Justice", "Anti-arrogance", "Issuing the Revolution" and "Islamic civilization" and "Hope-building" are among the most important effects of the ideal of emergence on the political discourse of the Islamic Republic. As a result, the ideal of emergence in the discourse of the Islamic Republic of Iran is not merely a wish for the future, but rather a strategic and constructive force that has an active presence in all political and social dimensions of this system. Based on this horizon and perspective, a new approach can be presented in analyzing, assessing, and criticizing the performances in the Islamic Republic.

* Professor of Political Science, Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran (Corresponding Author), fozi@ihcs.ac.ir

** Ph.D. Candidate of Political Thought, Faculty of Political Science, Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute, Tehran, ahmadimostafa133@yahoo.com

*** Associate Professor of Political Science, Department of Political Thought, Faculty of Political Science, Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute, Tehran, sadrmoosavi@gmail.com

Date received: 17/11/2025, Date of acceptance: 22/02/2026

Keywords: The ideal of emergence, expectation, political discourse, Islamic Republic of Iran, content analysis.

Introduction

Throughout history, the direction in which the world is heading has always been a fundamental question for different schools of thought. In this regard, Islam, relying on a monotheistic worldview, offers a distinctive approach; from this perspective, the world is moving towards an era in which oppression and injustice will be eradicated from the earth and justice and fairness will prevail throughout the universe. In Shiite thought, the complete dominance of Islam over all religions and schools of thought will be achieved during the reign of the twelfth successor of the Holy Prophet (PBUH). Waiting for such a bright future is an issue that has been emphasized in many narrations, and accordingly, Shiites are always waiting for the emergence of the Promised Mahdi (PBUH) and the establishment of a world-wide government of justice. The great importance of the issue of waiting among Shiites has led to various discussions and opinions and the formation of approaches to this issue that can be divided into two general approaches: In the first approach, waiting is limited to individual reform and prayer for salvation, and it is referred to as "stagnant waiting." In contrast to this approach, there is a belief in a dynamic and active movement in the social sphere, which is called "constructive waiting." Those who do not consider waiting to be limited to individual reform and believe in social reforms are divided into two groups: one group is content with a level of reform and does not seek fundamental transformations and changes in structures. They call this approach "semi-active waiting." But the other group believes in fundamental and comprehensive reforms. This approach seeks to realize the rule of Islam and spread the teachings of revelation through fundamental changes in all areas. Such an approach is called "active waiting," and it is clear that the Islamic Revolution of Iran falls into this category. This approach seeks to pave the way for the emergence of the Imam by moving along the path of Mahdist ideals. Now the question is, what effects has such an approach to waiting, or in other words, the ideal of emergence, had on the political discourse of the Islamic Republic of Iran?

Materials & Methods

The approach of this research is qualitative and analytical and the method used in it is thematic analysis. In qualitative research, various methods and techniques are

used to analyze data, and in this research we use the thematic analysis method. The data used in this research are written texts and interviews. There are different types of interviews, but given the qualitative nature of the research, we use the in-depth interview method.

Thematic analysis can be implemented using various techniques, and in this research we use the thematic network technique. In this technique, first the themes of the text are discovered and extracted (basic themes), then those themes are categorized and summarized (organizing themes), and in the third stage, the summarized themes are transformed into themes governing the entire text by being malleable in the form of basic metaphors (overarching themes), and finally, the relationships between the organizing and overarching themes are shown by drawing a network map.

Discussion & Result

The analysis of the data themes shows that the themes of "Guardianship of the Jurist", "Justice", "Anti-Arrogance", "Bringing the Revolution", and "Islamic Civilization", "Hope-building" are among the most important effects of the ideal of emergence on the political discourse of the Islamic Republic. First, in the axis of Guardianship of the Jurist, the ideal of Mahdism as the theoretical and divine support of the religious government guarantees the legitimacy and continuity of the leadership of the all-encompassing jurist. In the axis of hope-building, the idea of emergence has breathed a spirit of dynamism and transformation in society and has caused dissatisfaction with the status quo and a continuous movement towards reform and progress. In the axis of justice, taking as a model the justice of the Mahdists has led the orientation of the policies and programs of the system towards social justice, elimination of deprivation and construction. In the axis of anti-arrogance, resistance against the system of domination, support for the oppressed, and non-compromise with global arrogance are among the teachings arising from Mahdism. In the axis of exporting the revolution, the ideal of Mahdavi has led to the training of conscious and militant forces on a global level and the transmission of the message of justice and monotheism to other nations. Finally, in the axis of Islamic civilization, the ideal of emergence has guided the final horizon of the Islamic Revolution towards the realization of a new Islamic civilization by creating a link between faith, science, morality, and progress.

Conclusion

In general, it can be said that the ideal of emergence plays an important role in drawing the final horizon and theoretical foundations of macro-policymaking in the political discourse of the Islamic Republic of Iran and is a strategic and constructive force in the political and social discourse of the Islamic Republic. The requirements of this discourse require that its indicators and components be further scrutinized by scholars and researchers so that, based on a common understanding of them, a discursive consensus in the field of policymaking can be strengthened and, based on this horizon and perspective, a new approach can be presented in analyzing, measuring and criticizing the performances in the Islamic Republic.

Bibliography

Quran

- Ashouri, Hossein and Mohammadi, Mahdi (2019). "The Place of the Doctrine of Mahdism and Waiting in the Creation of Islamic Civilization from the Perspective of Imam Khomeini (RA). Mahdavi Research Quarterly, No. 35, pp. 27-7. [in Persian]
- Al-Vairi, Mohsen (2013). "The Thought of Mahdism and Modern Islamic Civilization". Entezar Mau'ud Quarterly, No. 42, pp. 26-7. [in Persian]
- Al-Vairi, Mohsen and Borzoi, Mohammad Reza (2015). Typology of Approaches to the Doctrine of Mahdism in the Framework of Civilizational Capacity. Mashreq Mau'ud Quarterly, No. 34, pp. 82-55. [in Persian]
- Elahinejad, Hossein (2015). "Mahdism as the Theological Basis of Velayat Faqih in Strengthening the System of the Islamic Republic of Iran". Mahdavi Research Quarterly, No. 15, pp. 82-65. [in Persian]
- Brown, Virginia and Clark, Victoria (2014). Theme Analysis. Translated by Elham Ebrahimi. Tehran: Jihad Daneshgahi Publications. [in Persian]
- Behrouzilak, Gholamreza and Kafili, Reza (1401). "The Role and Position of Mahdist Doctrines in Achieving the Goals of the Second Step Manifesto of the Islamic Revolution with an Emphasis on the Doctrine of Justice". Islamic Awakening Studies Quarterly, No. 23, pp. 7-27. [in Persian]
- Behrouzilak, Gholamreza and Irahim, Bagherzadeh (2015). Model Aspects of Mahdist Utopia in Today's Society. Entezar Mououd Quarterly, No. 48, pp. 27-49. [in Persian]
- Borzoei, Mohammadreza (2015). "Capacity of Intellectual and Cultural Approaches of Mahdist Doctrine after the Revolution in Realizing Islamic Civilization". PhD Thesis, Baqir-ul-Ulum University (AS). [in Persian]
- Tunei, Mojtaba (2010). Alphabetical Dictionary of Mahdist Mauoudnameh. Qom: Miras Mandagher Publications. [in Persian]

335 Abstract

- Javidi, Roqiyeh and Behrouzi Lak, Gholamreza (2016). Content analysis of the content of "people" in Imam Khomeini's political thought. *Baqir al-Uloom Political Science Quarterly*, No. 75, pp. 34-7. [in Persian]
- Jabbari, Hossein Ali (2019). "The role of the Mahdist doctrine in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran". *Ma'ood Journal*, No. 1, pp. 88-69. [in Persian]
- Jafari, Mohammad Taqi (1983). Translation and interpretation of *Nahjul al-Balagha*. Tehran: Maarif Publishing House. [in Persian]
- Javadi Amoli, Abdullah (2009). *Velayat al-Faqih; Velayat al-Jurisprudence and Justice*. Qom: Israa. [in Persian]
- Khosropanah, Abdul Hossein (2017). Intellectual system of Ayatollah al-Azmi Khamenei. Vol. 2. Tehran: Islamic Culture and Thought Research Institute. [in Persian]
- Khodavardi, Hassan (2008). Qualitative research methodology. *Rahavard al-Siasiyya Journal*, No. 21, pp. 55-41. [in Persian]
- Khomeini, Seyyed Ruhollah (2006). *Sahifeh Noor*. Volumes 8, 16, 18 and 21. Tehran: Imam Khomeini Publishing and Editing Center. [in Persian]
- Derakhshe, Jalal et al. (2015). Thematic Analysis of Trust in Ayatollah Khamenei's Thought. *Quarterly Journal of Contemporary Political Essays*. Institute for Humanities and Cultural Studies, No. 3, pp. 51-72. [in Persian]
- Delavar, Ali (2009). Qualitative Methodology. *Quarterly Journal of Spring Strategy*, No. 59, pp. 331-307. [in Persian]
- Rezaei, Mustafa (2003). "The Proportional Analysis of Mahdism and Modern Islamic Civilization in the Intellectual System of the Supreme Leader". *Quarterly Journal of Promised Waiting*, No. 81, pp. 55-76. [in Persian]
- Seidman, Ironig (2016). Interview as a Qualitative Research Method. Translators: Seyyed Ali Koshazadeh, Ali Reza Jaberri, Sara Hosseini-Arani. Tehran: Mahkameh Publishing. [in Persian]
- Sharafpour, Ali (2011). "The Cultural-Political Strategy of the Islamic Republic of Iran with an Emphasis on the Discourse of Mahdism". Senior Thesis, Imam Sadeq University (AS). [in Persian]
- Shariati, Ali (1983). *Hossein Waris Adam*. Qom: Qalam Publications. [in Persian]
- Safi Golpayegani, Lotfollah (1998). *The Authenticity of Mahdism*. Vol. 2. Qom: Hazrat Masoumeh Publications. [in Persian]
- Tahmasebi, Samaneh and Saeedi, Saeed and Tahmasebi, Reza (2011). "The Evolution of the Concept of Promisedism in the Thought of the Islamic Revolution and the Realization of a New Islamic Civilization". Second National Conference on Representing the Discourse of the Islamic Revolution Based on the Second Step Manifesto, pp. 1-21. [in Persian]
- Fozi, Yahya (2013). *Political Thought in Iran After the Revolution*. Tehran: Islamic Culture and Thought Research Institute. [in Persian]

- Fozi, Yahya, (2004) A comparative study of Islamist political micro-discourses in Iran before the Islamic Revolution and their impact on the formation of the political system after the revolution, *Social Sciences Quarterly*, Vol. 42-43, pp. 39-87. [in Persian]
- Kafi, Majid (2017). Purposefulness and idealism in Islamic lifestyle. *Lifestyle Research Quarterly*, No. 5, pp. 141-119. [in Persian]
- Kadivar, Mohsen (2001). Theories of the state in Shiite jurisprudence. Qom: Tarh-e-Nou Publishing. [in Persian]
- Lacla, Ernesto and Mouffe, Chantal (2012). Hegemony and socialist strategy: Towards radical democratic politics. Translated by Murad Farhadpour. Tehran: Markaz Publishing. [in Persian]
- Mesbah Yazdi, Mohammad Taqi (2001). The political theory of Islam. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [in Persian]
- Makarem Shirazi, Nasser (2001). The world government of the Mahdi (pbuh). Qom: Young Generation. [in Persian]
- Motahari, Morteza (2006). The Uprising and Revolution of Mahdi (a.s). Tehran: Sadra. [in Persian]
- Motahari, Morteza (2007). Around the Islamic Republic. Tehran: Sadra. [in Persian]
- Motahari, Morteza (2015). Freedom of Man. Tehran: Binesh Motahar. [in Persian]
- Mollaei, Hassan (2009). "Mahdism, the Great Ideal of the Islamic Revolution and Its Cultural Requirements in the Thought of Imam Khamenei". *Moood Research Journal*, No. 1, pp. 49-68. [in Persian]
- Mollaei, Hassan (2012). "The Role of Mahdism on the Thought of Resistance in the Islamic Revolution with Emphasis on the Opinions of His Holiness Ayatollah Khamenei". *Moood Research Journal*, No. 6, pp. 22-39. [in Persian]
- Mollaei, Hassan (2015). "The Position and Functions of the Doctrine of Mahdism and Expectation in the Formation of a New Islamic Civilization, from the Perspective of Imam Khamenei". *Mahdavi Studies Quarterly*, No. 12, pp. 61-84. [in Persian]
- Mollaei, Hassan and Jafari, Saber (2014). "Investigating the Relationships between the Promised Expectation and the Islamic Model of Progress in the Thought of the Supreme Leader." *Quarterly Journal of the Promised Expectation*, No. 45, pp. 130-103. [in Persian]
- Manadi, Morteza (2010). Qualitative Method and Theory Building. *Quarterly Journal of Strategy*. No. 54, pp. 134-107. [in Persian]
- Mansouri, Mohammad Hadi (2010). "Analysis of the Characteristics of Omid Sadeq in the Theory of the Expectation of the Supreme Leader." *Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies*, No. 62, pp. 226-207. [in Persian]
- Molaei, Morteza (2011). "The Declaration of the Second Step of the Revolution, the Charter of Mahdism and the Groundwork for the Realization of a New Islamic Civilization." *Quarterly Journal of New Approaches in Jihadi Management and Islamic Governance*, No. 2, pp. 92-76. [in Persian]

337 Abstract

Vasei, Seyyed Ali Reza and Erfan, Amir Mohsen (2014). "Belief in the Doctrine of Mahdism and Its Role in the Revival of Islamic Culture and Civilization." *Mashreq Mau'ud Quarterly*, No. 29, pp. 113-134. [in Persian]

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی ایران

یحیی فوزی*

مصطفی احمدی**، سید صدرالدین موسوی***

چکیده

در گفتمان انقلاب اسلامی، باورداشت مهدویت، در بردارنده‌ی انتظاری فعال و حرکت در مسیر ظهور است. پژوهش حاضر به این پرسش پاسخ می‌دهد: چنین رویکردی که از آن به آرمان ظهور تعبیر می‌شود، چه تاثیراتی بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی ایران داشته است؟ برای بررسی این مسئله از روش «تحلیل مضمون» استفاده شده است. برای پاسخ به سوال مذکور پس از بررسی منابع مرتبط با موضوع و مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه مهدویت و انقلاب اسلامی، مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر استخراج شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، مضامین «ولایت فقیه»، «عدالت»، «استکبارستیزی»، «صدور انقلاب» و «تمدن اسلامی» «امیدآفرینی»، از مهم‌ترین تاثیرات آرمان ظهور بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی می‌باشند. در نتیجه آرمان ظهور در گفتمان جمهوری اسلامی ایران صرفاً آرزوی آینده نیست، بلکه نیرویی راهبردی و سازنده است که در تمامی ابعاد سیاسی و اجتماعی این نظام حضور فعال دارد، که می‌توان مبتنی بر این افق و چشم‌انداز رویکرد جدیدی را در تحلیل، سنجش و نقد عملکردها در جمهوری اسلامی ارائه داد.

کلیدواژه‌ها: آرمان ظهور، انتظار، گفتمان سیاسی، جمهوری اسلامی ایران، تحلیل مضمون.

* استاد علوم سیاسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران (نویسنده مسئول)، fozi@ihcs.ac.ir

** دانشجوی دکتری، اندیشه سیاسی در اسلام، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ahmadimostafa133@yahoo.com

*** دانشیار، گروه اندیشه سیاسی در اسلام، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی تهران، sadrmoosavi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۳

۱. مقدمه و بیان مسئله

در طول تاریخ، اینکه جهان به کدام سو می‌رود، همواره از پرسش‌های بنیادین مکاتب مختلف بوده است. هر مکتب، بر پایه مبانی معرفتی و هستی‌شناختی خود، تصویری خاص از ایستگاه پایانی تاریخ ارائه می‌کند که از جمله می‌توان به نظریه‌های؛ آرمان‌شهر خردمحور افلاطونی، جامعه بی‌طبقه مارکس و حکومت نهایی لیبرال دموکراسی اشاره کرد. در این میان، اسلام با تکیه بر جهان‌بینی توحیدی، رویکردی متمایز ارائه می‌دهد؛ از این منظر، جهان در حرکت به سوی عصری است که بساط ظلم و جور از زمین برچیده و عدل و داد در سراسر گیتی فراگیر خواهد شد. در تفکر شیعه، غلبه تام اسلام بر تمامی ادیان و مکاتب، «لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون» (توبه، ۳۳)، در زمان حکومت دوازدهمین جانشین پیامبر اکرم (ص) محقق خواهد شد. آن دوران جامعه جهانی حول امام معصوم (ع) شکل خواهد گرفت که آن را جامعه توحیدی یا آرمان شهر مهدوی می‌نامند. انتظار چنین آینده‌ی روشنی موضوعی است که در روایات بسیار بر آن تاکید شده است و بر این اساس، شیعیان همواره منتظر ظهور مهدی موعود (ع) و برپایی حکومت عدل جهانی‌اند. اهمیت فراوان مسئله انتظار میان شیعیان، موجب طرح مباحث و نظرات مختلف و شکل‌گیری رویکردهایی در این باره شده است که می‌توان آن‌ها را به دو رویکرد کلی تقسیم کرد: در رویکرد اول، انتظار منحصر در اصلاح فردی و دعا برای فرج است. این رویکرد که نوعی فرار از مسئولیت اجتماعی می‌باشد، بی‌حرکی و رکود را به دنبال خواهد داشت و از آن به «انتظار راکد» یاد می‌شود. در مقابل این رویکرد، باور به حرکتی پویا و فعال در عرصه اجتماع است، به این معنا که انتظار، مستلزم اصلاح فردی و اجتماعی می‌باشد. چنین رویکردی که اهتمام به پیرامون و حرکت در مسیر اصلاح جامعه است را «انتظار سازنده» می‌نامند. آن‌هایی که انتظار را منحصر به اصلاح فردی نمی‌دانند و معتقد به اصلاحات اجتماعی‌اند، خود به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته‌ای اگرچه حرکت‌هایی اصلاح‌گرا را از شروط منتظران واقعی می‌دانند اما به سطحی از اصلاح اکتفا کرده و به دنبال تحولات بنیادی و تغییر در ساختارها نیستند، یعنی به سطحی از اصلاحات اکتفا می‌شود. این رویکرد را «انتظار نیمه فعال» عنوان می‌کنند. اما دسته دیگر معتقد به اصلاحات اساسی و همه‌جانبه‌اند، بطوریکه برای اصلاح در مواقعی نیازمندیم، سازه‌ای را خراب و از نو بسازیم که از آن تعبیر به انقلاب می‌شود. این رویکرد از طریق تغییرات زیربنایی در همه‌ی عرصه‌ها، به دنبال تحقق حاکمیت اسلام و گسترش معارف و حیانی است. چنین رویکردی را «انتظار

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (یحیی فوزی و دیگران) ۳۴۱

فعال» می‌نامند و مشخص است که انقلاب اسلامی ایران در این دسته جای می‌گیرد، و بالتبع نظام برآمده‌ی از آن متأثر از انتظار فعال می‌باشد (مکارم شیرازی ۱۳۸۰، ۸۹-۱۰۶). این رویکرد به دنبال آن است که با حرکت در مسیر آرمان‌های مهدوی، زمینه را برای ظهور حضرت فراهم سازد. حال سوال این است که چنین رویکردی به انتظار و یا به تعبیری آرمان ظهور، چه تاثیراتی بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی ایران داشته است؟

۲. چارچوب مفهومی

الف) گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی

در نظریه‌ی گفتمان، گفتمان صرفاً مجموعه‌ای از کلمات نیست، بلکه نظامی از معنا و روابط میان مفاهیم است که در آن، برخی مفاهیم مرکزی می‌شوند و به دیگر مفاهیم معنا می‌دهند. در تعریف لاکلا و موفه؛ گفتمان مجموعه‌ای از دال‌ها و مفاهیم است که حول یک «دال مرکزی» سازمان می‌یابد و مرز میان خود و دیگری را مشخص می‌کنند. به دیگر بیان؛ گفتمان به شبکه‌ای از دال‌ها و مفاهیم اطلاق می‌شود که حول یک «دال مرکزی» سازمان می‌یابد و معناهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را در چارچوب خاصی تولید می‌کنند. با این مقدمه، گفتمان سیاسی یعنی نظامی از اندیشه‌ها، ارزش‌ها، مفاهیم و باورها که سیاست را معنا و جهت می‌دهد. بنابراین در هر جامعه، گفتمان سیاسی نقشی بنیادین در شکل‌دهی به هویت سیاسی، تصمیم‌سازی‌های کلان و تبیین نسبت مردم با قدرت دارد (لاکلا و موفه ۱۳۹۱، ۱۱۲-۱۱۳). به تعبیری؛ گفتمان سیاسی نظامی معنایی است که حول مجموعه‌ای از مفاهیم و ارزش‌های بنیادین تشکیل شده و چارچوبی برای اندیشیدن، سخن گفتن و عمل سیاسی فراهم می‌آورد. لذا این گفتمان صرفاً بازتاب‌دهنده واقعیت سیاسی نیست، بلکه خود در ساخت و بازتولید آن نقش دارد، زیرا از طریق زبان و مفاهیم، معنا و مشروعیت‌کنش‌های سیاسی را تولید می‌کند (فوزی ۱۳۹۲، ۲۵). در جمهوری اسلامی ایران، گفتمان سیاسی بر مبانی الهی و اسلامی استوار است و با گفتمان‌های سکولار تفاوتی اساسی دارد، زیرا در این چارچوب، دین نه تنها از سیاست جدا نیست، بلکه خود بنیان مشروعیت و جهت‌دهنده‌ی آن به شمار می‌آید. بر این اساس، گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان به‌عنوان منظومه‌ای از اندیشه‌ها، ارزش‌ها و قواعد رفتاری دانست که برپایه‌ی اسلام شیعی و مبتنی بر اندیشه‌ی امام خمینی (ره) شکل گرفته و در پی آن است که سیاست را در خدمت تحقق ارزش‌های الهی و اخلاقی قرار دهد و نظام سیاسی را بر اساس شریعت

اسلام و خواست مردم سامان دهد (فوزی ۱۳۸۳، ۴۵). در این گفتمان، انسان موجودی مختار، مسئول و در عین حال عبد الهی است که باید در مسیر تحقق عدالت، آزادی و معنویت در جامعه گام بردارد (جوادی آملی ۱۳۸۹، ۱۱۲). هر گفتمان، از جمله گفتمان سیاسی، از عناصری اصلی تشکیل می‌شود که در کنار هم، ساختار معنایی و هویتی آن گفتمان را می‌سازند. عناصر اصلی گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی عبارتند از: ۱- توحید: اساس گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی بر محور توحید استوار است؛ بدین معنا که همه‌ی عرصه‌های حیات انسانی باید در راستای یکتاپرستی و نفی شرک باشد. در این گفتمان، عبودیت هدف نهایی سیاست محسوب می‌گردد. ۲- عدالت: در این گفتمان، عدالت فلسفه‌ی تشکیل حکومت و معیار مشروعیت قدرت محسوب می‌شود. عدالت در این گفتمان به معنای قرار دادن هر چیز در جای خود بر اساس حق و شریعت الهی است (مطهری ۱۳۸۶، ۹۳). ۳- ولایت فقیه: رکن اصلی مشروعیت‌بخشی نظام سیاسی جمهوری اسلامی، نظریه‌ی ولایت فقیه است که بیانگر پیوند میان دین و سیاست و استمرار ولایت الهی در عصر غیبت است (مصباح یزدی ۱۳۸۰، ۱۱۰). ۴- مردم سالاری دینی: در این گفتمان، مشروعیت از خدا و مقبولیت از مردم سرچشمه می‌گیرد، بنابراین، مردم‌سالاری دینی، تلفیق اراده‌ی الهی و اراده‌ی مردمی است (کدیور ۱۳۸۰، ۴۷). ۵- آزادی: که از عناصر اصلی گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. این آزادی نه به معنای رهایی از ارزش‌ها، بلکه محدود به چارچوب الهی و اخلاقی است. در این گفتمان، آزادی واقعی با رهایی از نفس در بعد درونی و نفی و عدم پذیرش حاکمیت طواغیت در بعد بیرونی تحقق می‌یابد و به تعبیری آزادی در مسیر حق، رشد، و بندگی خداوند تعریف می‌شود (مطهری ۱۳۹۴، ۲۶). ۶- استقلال: اصل «نه شرقی، نه غربی» از مبانی مهم این گفتمان است که بر استقلال، عزت و نفی سلطه‌ی بیگانگان تأکید دارد (خسروپناه و دیگران ۱۳۹۶: ۲، ۱۰۶۶). ۷- استکبارستیزی: مبارزه با استکبار جهانی و مقاومت در برابر آن و همچنین حمایت از مستضعفان و کمک به مظلومان، از اصلی‌ترین عناصر این گفتمان در عرصه‌ی سیاست خارجی است و بر این اساس، جمهوری اسلامی در عرصه بین‌الملل در مسیر استقرار عدالت جهانی قرار می‌گیرد. ۸- وحدت جهان اسلام (امت اسلامی): گفتمان جمهوری اسلامی در عرصه‌ی بین‌المللی، بر اساس آموزه‌های قرآنی و رسالت جهانی اسلام، بر تشکیل امت واحده‌ی اسلامی تأکید دارد (جوادی آملی ۱۳۸۹، ۱۸۷). با توجه به عناصر ذکر شده، می‌توان گفت؛ گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی بر محور توحید است و تحقق این

عنصر اصلی در سطح ایران و جهان، هدف غایی این گفتمان به شمار می‌رود. بنابراین توحید در مرکزیت گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی می‌باشد و دیگر عناصر حول آن شکل می‌گیرند و معنا و جهت خود را از ارتباط با آن اخذ می‌کنند.

ب) مهدویت و آرمان ظهور

موعود باوری در تمامی ادیان و حتی بسیاری از مکاتب غیر الهی وجود دارد، به این معنا که منجی بشریت در آخرالزمان، مردم را از شر ظالمان و ستمگران نجات می‌دهد و جهان را پر از عدل و داد می‌کند، اما از آنجایی که نام این منجی در مذهب شیعه اثنی عشری، مهدی است، لذا این باور، مهدویت عنوان می‌شود. مهدویت در لغت از ریشه مهدی (هدایت شده) است. مهدوی یعنی آنچه مربوط به حضرت مهدی (عج) می‌باشد، مانند محمدی (ص)، علوی (ع) و فاطمی (س). «ت» در واژه مهدویت تائید است و به واسطه حذف شدن موصوف آمده، یعنی در اصل «طریقه مهدویه» بوده است (الویری و برزویی، ۱۳۹۴: ۶۱). مهدویت در اصطلاح، اعتقاد به دوازدهمین جانشین پیامبر اکرم (ص) است که حجت خدا روی زمین و واسطه فیض میان خدا و خلق می‌باشد. او که در غیبت کبری به سر می‌برد با ظهورش، جهان را از ظلم و ستم نجات می‌دهد و عدالت را در سراسر گیتی می‌گستراند. منجی شیعیان که ولایت بر همگان دارد، با قیامش حاکمیت توحید را بر جهان محقق می‌سازد و جامعه بشری را به رشد و کمال می‌رساند. بر این اساس در تعریف اصطلاحی مهدویت می‌توان گفت:

حقیقت مهدویت، منتهی شدن سیر جوامع جهان به سوی جامعه واحد و سعادت عمومی، امنیت و رفاه، تعاون و همکاری، همبستگی همگانی، حکومت حق و عدل جهانی، غلبه حق بر باطل، غلبه جنودالله بر جنود شیطان نجات مستضعفان و نابودی مستکبران، و خلافت مؤمنان و شایستگان به رهبری یک رجل و ابرمرد الهی است که موعود انبیاء و ادیان و دوازدهمین اوصیاء و خلفای پیغمبر آخرالزمان است (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۷: ۲، ۱۹).

عبارت «آرمان ظهور» ذیل مباحث مهدویت به کار می‌رود، این تعبیر به همان چشم‌انداز نهایی و جهانی که با ظهور حضرت مهدی (عج) به وقوع می‌پیوندد، اشاره دارد. «آرمان» را به امید، آرزوی بزرگ، کمال مطلوب و نیز هدف بلندمدت، ایده‌آل و فراتر از وضع فعلی معنا کرده‌اند. با این تعریف، آرمان را می‌توان هدف عالی و نهایی دانست که «عبارت است

از آن حقیقت مطلوب که اشتیاق وصول به آن، محرک انسان به انجام کارها و انتخاب وسیله‌هایی است که آن حقیقت را قابل وصول می‌نماید» (جعفری ۱۳۶۲، ۸۰). همچنین در تعریف این واژه می‌توان گفت: «هدف‌های مجموعه‌های مختلف زندگی ... باید همسو به طرف یک سرانجام و آماجی نشانه گرفته شوند ... این هدف نهایی و آماج زندگی را آرمان می‌نامیم» (کافی ۱۳۹۶، ۱۲۵). «ظهور» در لغت؛ به معنای آشکار شدن چیز پنهان و در اصطلاح مهدویت؛ ظاهر شدن حضرت مهدی (ع) پس از مخفی و پنهان (غائب) بودن از مردم در دوره‌ای طولانی، برای قیام و برپایی حکومت عدل جهانی است (تونه‌ای ۱۳۸۹، ۴۷۵). با توجه به تعاریفی که گذشت، «آرمان ظهور» به معنای تحقق کامل عدالت، امنیت، معنویت و خیر عمومی است که انتظارش می‌رود. به بیان دیگر، این مفهوم تلفیقی است از انتظار ظهور و آرزوی تحقق جامعه‌ای آرمانی بر مبنای ارزش‌های الهی. آرمان ظهور همان تصویر هدایت‌کننده و امیدبخش است که با ظهور حضرت مهدی (عج)، دنیای بشر را وارد مرحله‌ای نوین خواهد کرد. این مفهوم نه صرفاً یک انتظار منفعلانه، بلکه فراخوانی برای حرکت، آماده‌سازی و مشارکت انسان‌هاست در ساختن شرایطی که ظهور ممکن شود. بدین ترتیب، آرمان ظهور هم چشم‌انداز است و هم مسئولیتی که بر دوش باورمندان قرار می‌دهد. بنابراین آرمان ظهور به معنای آن نیست که ما می‌توانیم در زمان غیبت جامعه آرمانی را تحقق بخشیم که اگر اینطور بود ظهور و انتظار توجیهی نداشت، بلکه معنای آن حرکت به سوی آرمان‌شهر و زمینه‌سازی برای عصری است که در آن انسان‌ها به کمال و سعادت حقیقی می‌رسند (بهروزی‌لک و باقرزاده ۱۳۹۴، ۳۰).

ج) آرمان ظهور و انتظار در گفتمان انقلاب اسلامی

همانطور که گذشت آرمان ظهور به معنای زمینه‌سازی برای ظهور است، این آرمان در باورداشت مهدویت، در چارچوب بحث انتظار مطرح می‌شود، لذا با بررسی چگونگی رویکرد انتظار در گفتمان انقلاب اسلامی، پذیرش و داشتن آرمان‌ظهور در جمهوری اسلامی به‌راحتی اثبات می‌گردد، که بدین منظور در ادامه از گفتار رهبران و متفکران انقلاب اسلامی، استعانت می‌جوئیم.

انتظار در لغت به معنای چشم داشتن، چشمداشت و چشم به راه بودن است (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۲۶). با استمداد از معنی لغوی، انتظار را می‌توان خواهان تغییر وضع موجود به

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (یحیی فوزی و دیگران) ۳۴۵

وضع مطلوب تعریف کرد. به باور رهبر معظم انقلاب، اگرچه اعتقاد به ظهور حضرت ولیعصر(عج)، آرمانی والاست

اما این آرمانی است که باید به دنبال آن عمل بیاید. انتظاری که از آن سخن گفته‌اند، فقط نشستن و اشک ریختن نیست (حسینی خامنه‌ای، ۸۱/۷/۳۰) ... انتظار حرکت است؛ انتظار سکون نیست؛ انتظار رها کردن و نشستن برای اینکه کار به خودی خود صورت بگیرد، نیست (حسینی خامنه‌ای، ۸۷/۵/۲۷) ... انتظار یعنی آماده‌باش (حسینی خامنه‌ای، ۹۶/۲/۲۰) ... انتظار به معنای این است که ما باید خود را برای سربازی امام زمان آماده کنیم ... (و این) احتیاج به خودسازی و آگاهی و روشن‌بینی دارد (حسینی خامنه‌ای، ۸۱/۷/۳۰).

از منظر شهید مطهری، انتظاری سازنده و در مقابل انتظاری ویرانگر است: «انتظار فرج دو گونه است: انتظاری که سازنده، تحرک بخش، تعهدآور، عبادت، بلکه با فضیلت‌ترین عبادت است و انتظاری که ویرانگر، بازدارنده، فلج‌کننده، و نوعی اباحیگری محسوب می‌شود» (مطهری ۱۳۸۵، ۵۳). در اندیشه دکتر شریعتی نیز «انتظار نه تنها از انسان سلب مسؤولیت نمی‌کند، بلکه مسؤولیت او را در سرنوشت خودش و سرنوشت حقیقت و سرنوشت انسان، سنگین، فوری، منطقی و حیاتی می‌کند» (شریعتی ۱۳۶۲، ۳۶۸). به باور وی

انتظار دو نوع است: انتظار منفی و انتظار مثبت. این دو انتظار درست ضد یکدیگرند. یکی بزرگترین عامل انحطاط است و دیگری بزرگترین عامل حرکت و ارتقاء، یکی تن دادن به ذلت و توجیه وضع موجود است و دیگری پیش‌رونده و آینده‌گرا (شریعتی ۱۳۶۲، ۳۲۹).

شریعتی معتقد است آن‌هایی که مجهز به انتظار مثبت‌اند، «نیرومندترین سلاح را برای نابودی فساد و بزرگترین ضربه را برای کوبیدن ظلم و بزرگترین انرژی را برای حرکت به طرف آینده دارا می‌باشند» (شریعتی ۱۳۶۲، ۳۴۰).

مفهوم انتظار در گفتمان انقلاب اسلامی را می‌توان به دو جنبه‌ی سلبی و ایجابی تقسیم کرد: جنبه سلبی به معنای عدم پذیرش وضع موجود و نظم حاکم جهانی و نیز مبارزه با طواغیت و ظلم است. به باور شریعتی «انتظار مذهب اعتراض و نفی مطلق نظام حاکم و وضع موجود است» (شریعتی ۱۳۶۲، ۳۶۹). و در کلام رهبر انقلاب: «انتظار فرج یعنی قبول نکردن و رد کردن آن وضعیتی که بر اثر جهالت انسانها، بر اثر اغراض بشر بر زندگی

انسانیت حاکم شده است. این معنی انتظار فرج است» (حسینی خامنه‌ای، ۸۷/۵/۲۷). در مقابل فرج، گره و فروبستگی است و رهبر انقلاب مهم‌ترین گره را نظم بشری ناعادلانه در عصر حاضر می‌داند:

کی انسان انتظار فرج دارد. انتظار گشایش دارد؟ وقتی یک فروبستگی‌ای وجود داشته باشد، وقتی گرهی هست وقتی مشکلی هست. در زمینه وجود مشکل انسان احتیاج پیدا می‌کند به فرج. یعنی سر انگشت گره‌گشا باز کننده عقده‌های فروبسته ... آنچه امروز وجود دارد، این نظم بشری غیرعادلانه، این نظم بشری که در آن انسان‌های بیشماری فرصت عبودیت خدا را پیدا نمی‌کنند، مورد رد و اعتراض بشری است که منتظر ظهور امام زمان (عج) است (حسینی خامنه‌ای، ۸۷/۵/۲۷).

امام خمینی (ره) نیز مبارزه با ظلم را لازمه انتظار واقعی بیان می‌کند:

ارزش دارد که انسان در مقابل ظلم بایستد، در مقابل ظالم بایستد و مشتش را گره کند و توی دهنش بزند و نگذارد که اینقدر ظلم زیاد بشود، این ارزش دارد، ما تکلیف داریم آقا! اینطور نیست که حالا که ما منتظر ظهور امام زمان - سلام الله علیه - هستیم، پس دیگر بنشینیم در خانه‌هایمان، تسبیح را دست بگیریم و بگوییم: «عجل علی فرجه» عجل با کار شما باید تعجیل بشود (امام خمینی ۱۳۸۵: ۱۸، ۲۶۹).

از طرفی در این رویکرد، جنبه‌ی ایجابی معنای انتظار، ساختن جامعه مومنین، بسط توحید و عدالت و گسترش اسلام در جهان است. از این رو

انتظار ایجاب می‌کند که انسان خود را به آن شکلی، به آن صورتی، به آن هیئت و خلقی نزدیک کند که در دوران مورد انتظار، آن خلق و آن شکل و آن هیئت متوقع است. این لازمه‌ی انتظار است. وقتی بناست در آن دوران منتظر عدل باشد، حق باشد، توحید باشد، اخلاص باشد، عبودیت خدا باشد - یک چنین دورانی قرار است باشد - ما که منتظر هستیم، باید خودمان را به این امور نزدیک کنیم (حسینی خامنه‌ای، ۹۰/۴/۱۸) ... ما که منتظر امام زمان هستیم، باید در جهتی که حکومت امام زمان (علیه آلاف التحية والثناء و عجل الله تعالی فرجه) تشکیل خواهد شد، زندگی امروز را بسازیم و بنا کنیم (حسینی خامنه‌ای، ۶۸/۱۲/۲۲).

شهید بهشتی در این باره می‌گوید:

این طور که مطالعات اسلامی روشن به من نشان می‌دهد که مسلمان معتقد به امام دوازدهم حق ندارد در این دوران بسیار ممتد غیبت، ذره‌ای از کوشش و تلاش

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (یحیی فوزی و دیگران) ۳۴۷

همه‌جانبه در راه اقامه آیین یکتاپرستی و برپاداشتن خداپرستی و عدل و داد و عدالت در جامعه، برپاداشتن عدل اجتماعی و عدل اقتصادی و عدالت اخلاقی، برپاداشتن آداب و سُنن فضیلت و کمال انسانی و اسلامی ذره‌ای شانه خالی کند (بهشتی ۱۳۹۲، ketabenaab.com).

لذا در این نگرش، «ما آن وقتی می‌توانیم حقیقتاً منتظر به حساب بیاییم که زمینه را آماده کنیم. برای ظهور مهدی موعود (ارواح‌نفاذ) زمینه باید آماده بشود؛ و آن عبارت از عمل کردن به احکام اسلامی و حاکمیت قرآن و اسلام است» (حسینی خامنه‌ای، ۷۰/۱۱/۳۰). نکته بسیار حائز اهمیت در این رویکرد از انتظار، نگاه جهانی آن است. در این بینش از آنجایی که امام زمان، انقلابی در مقیاس جهانی بوجود می‌آورند لذا حرکت اصلاحی نباید محدود به مرزها باشد و زمینه‌سازی مستلزم نگاهی فراملی و حتی فرامنطقه‌ای است:

این انتظار، مستلزم صلاح و عمل است؛ ... طبعاً نمی‌توانیم به عمل فردی اکتفا کنیم. در محیط جامعه، در محیط کشور، در محیط جهانی هم وظایفی هست که باید انجام بدهیم (حسینی خامنه‌ای، ۹۶/۲/۲۰) ... دید را وسیع کنیم؛ به داخل خانه خودمان و زندگی معمولی خودمان محدود نشویم. در سطح دنیا انسانیت فرج می‌طلبند؛ اما راه فرج را نمی‌داند. شما ملت انقلابی مسلمان، باید با حرکت منظم خود در تداوم انقلاب اسلامی، به فرج جهانی انسانیت نزدیک بشوید و شما باید به سوی ظهور مهدی موعود (عج) و انقلاب نهایی اسلامی بشریت - که سطح عالم را خواهد گرفت و همه این گره‌ها را باز خواهد کرد - قدم به قدم، خودتان نزدیک بشوید و بشریت را نزدیک کنید. انتظار فرج این است (حسینی خامنه‌ای، ۶۰/۳/۲۹).

از این رو می‌توان گفت در گفتمان انقلاب اسلامی، مهم‌ترین وظیفه منتظران نشر و تحقق هرچه بیش‌تر اسلام در سطح جهانی است و حرکت در این مسیر می‌تواند زمینه را برای ظهور امام عصر (عج) فراهم سازد:

انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام است و ما باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند و مقدمات ظهور ان شاء الله تهیه بشود (امام خمینی ۱۳۸۵: ۸، ۳۷۴) ... امیدوارم اسلام به دست شما منتشر شود تا مقدمه‌ای شود برای ظهور حضرت مهدی - عجل الله تعالی فرجه الشریف» (امام خمینی ۱۳۸۵: ۱۶، ۲۶۱).

با این نگاه رهبر کبیر انقلاب، اصلی‌ترین وظیفه مسئولان جمهوری اسلامی را نشر اسلام در جهان معرفی می‌کنند:

مسائل اقتصادی و مادی اگر لحظه‌ای مسئولین را از وظیفه‌ای که بر عهده دارند منصرف کند، خطری بزرگ و خیانتی سهمگین را به دنبال دارد. باید دولت جمهوری اسلامی تمامی سعی و توان خود را در اداره هر چه بهتر مردم بنماید، ولی این بدان معنا نیست که آنها را از اهداف عظیم انقلاب که ایجاد حکومت جهانی اسلام است منصرف کند. مردم عزیز ایران که حقاً چهره منور تاریخ بزرگ اسلام در زمان معاصرند، باید سعی کنند که سختیها و فشارها را برای خدا پذیرا گردند تا مسئولان بالای کشور به وظیفه اساسی‌شان که نشر اسلام در جهان است برسند (امام خمینی ۱۳۸۵: ۲۱، ۳۲۷).

باید توجه داشت که در گفتمان انقلاب اسلامی، تلاش و حرکت در مسیر اصلاح جهانی و تحقق اهداف والای اسلامی، فراهم کردن زمینه برای حکومت عدل مهدوی است و نباید این برداشت غلط بوجود آید که انقلاب اسلامی می‌تواند دنیا را از عدالت پر کند و اصلاح کلی جهانی را محقق سازد:

البته این پر کردن دنیا را از عدالت، این را ما نمی‌توانیم بکنیم، اگر می‌توانستیم می‌کردیم اما چون نمی‌توانیم بکنیم ایشان باید بیابند. الان عالم پر از ظلم است، شما یک نقطه هستید در عالم، عالم پر از ظلم است، ما بتوانیم جلوی ظلم را بگیریم، تکلیفمان است. ضرورت اسلام و قرآن تکلیف ما کرده است که باید برویم همه کار را بکنیم. اما نمی‌توانیم بکنیم، چون نمی‌توانیم بکنیم باید او بیاید تا بکند، اما ما باید فراهم کنیم کار را، فراهم کردن اسباب اینست که کار را نزدیک بکنیم، کار را همچو بکنیم که مهیا بشود عالم برای آمدن حضرت - سلام الله علیه (امام خمینی ۱۳۸۵: ۲۱، ۱۶-۱۷).

همین معنا در کلام رهبر معظم انقلاب نیز آمده: «ما کوچک‌تر از آن هستیم که بتوانیم آن‌جور بنائی که اولیای الهی ساخته‌اند یا خواهند ساخت، بنا کنیم؛ اما در آن جهت تلاش کنیم و کار کنیم» (حسینی خامنه‌ای، ۶۸/۱۲/۲۲). شهید بهشتی نیز در این باره می‌گوید:

دو مطلب در این زمینه هست که باید از هم جدا بشوند: یکی؛ جلوگیری از هر گونه اصلاح به دلیل اعتقاد به امام زمان. این حتماً غلط هست و یکی؛ طمع اصلاح کلی عالم و جهان، این هم غلط هست. آنچه صحیح است امید فراوان به اصلاحات نسبی است که اتفاقاً اگر همین منطق ضرورت اصطلاحات نسبی در افکار همه ما حکومت کند، گمان می‌کنم حالت تحرک و جنب‌وجوش ما برای اصلاح و جلوگیری از هر نوع فساد منظم‌تر و صحیح‌تر و منطقی‌تر از آب دربیاید (بهشتی ۱۳۹۲، ketabenaab.com).

در رویکرد انقلاب اسلامی به انتظار، از استعجال، توقیت و تطبیق نهی شده است: «انتظار به معنای بی صبری کردن و پا به زمین کوبیدن و چرا دیر شد و چرا نشد و مانند اینها نیست» (حسینی خامنه‌ای، ۹۶/۲/۲۰) و نیز «هیچ وقت نمی‌شود گفت که حالا سالها یا مدتها مانده است که این اتفاق بیفتد، هیچ وقت هم نمی‌شود گفت که این حادثه نزدیک است و در همین نزدیکی اتفاق خواهد افتاد» (حسینی خامنه‌ای، ۹۰/۴/۱۸). و همچنین رهبر انقلاب درباره تطبیق فرموده‌اند:

در طول تاریخ مدعیانی بودند؛ بعضی از مدعیان هم همین چیزی که حالا اشاره کردند، یک علامتی را بر خودشان یا بر یک کسی تطبیق کردند؛ همه‌ی اینها غلط است. بعضی از این چیزهایی که راجع به علائم ظهور هست، قطعی نیست؛ چیزهایی است که در روایات معتبر قابل استناد هم نیامده است؛ روایات ضعیف است، نمیشود به آنها استناد کرد. آن مواردی هم که قابل استناد هست، اینجور نیست که بشود راحت تطبیق کرد (حسینی خامنه‌ای، ۹۰/۴/۱۸).

بنابر آنچه گذشت، می‌توان بیان داشت در گفتمان رهبران و متفکران انقلاب اسلامی، انتظار به معنای ایفای نقش در درگیری میان حق و باطل و به تعبیری حرکت در طرح نبی اکرم (ص) است. از این منظر، برای اینکه بتوان در این طرح وارد شد و آن را به پیش برد، باید پنج اقدام اساسی انجام بگیرد: اول آمادگی در ابعاد فکری، روحی و جسمی است. قدم نخست (آمادگی) پایه و اساس انتظار و روح حاکم بر تمامی اقدامات می‌باشد. دوم آنکه باید مراقب استحاله نشدن در دستگاه دشمن بود (نفی و عدم پذیرش) و از طرح شیطان (دشمن) که در مقابل طرح نبی اکرم (ص) قرار گرفته است، احتراز کرد و تبری جست. دیگر آنکه از آنجایی که دستگاه شیطان به دنبال غلبه بر دستگاه نبی اکرم (ص) است، بایست در قدم بعد با دستگاه باطل درگیر شد و با ظلم مبارزه کرد. و چهارم ساختن جامعه مومنین می‌باشد به این معنا که باید جامعه را مبتنی بر ارزش‌ها و اهداف مهدوی ساخت. و در آخر گسترش اسلام در سطح جهانی است، تا بدین صورت زمینه برای ظهور خاتم الاوصیا (عج) مهیا گردد. بنابراین انتظار رویکردی به زندگی و به معنای حرکت در طرح امام زمان (عج) است، و همانطور که گذشت این طرح پنج رکن دارد: ۱- آمادگی ۲- احتراز ۳- درگیری ۴- سازندگی ۵- گسترش اسلام.

۳. روش پژوهش

رهیافت این پژوهش، کیفی و تحلیلی و روش مورد استفاده در آن تحلیل مضمون می باشد. پژوهش کیفی روشی غیر عددی و تفسیری است که با هدف کشف معنای زیربنایی و به دست آوردن داده‌های ذهنی به کار می‌رود (خداوردی، ۱۳۸۷: ۶۰). به تعریفی دیگر؛ پژوهش کیفی عبارت است از مجموعه فعالیت‌هایی برای کسب اطلاعات تا با استفاده از آنها، توصیف‌های تحلیلی، ادراکی و طبقه‌بندی شده حاصل گردد (دلاور، ۱۳۸۹: ۳۰۵).

روش کیفی مبتنی بر دیدگاه فلسفی است و به چگونگی تفسیر، درک، تجربه و به وجود آمدن جهان اجتماعی معطوف است و نیز بر تحلیل و تبیین استوار است که اغلب از تبیین استقرایی بهره می‌جوید. در روش کیفی به درک عمیق، پیچیدگی، جزئیات و بافت پدیده‌های مورد مطالعه تاکید می‌شود (منادی، ۱۳۸۹: ۱۱۴).

در این روش با تفسیر نگرش‌ها به دنبال شناخت افراد و جامعه هستیم (خداوردی، ۱۳۸۷: ۶۰). از مهم‌ترین مزیت‌های این روش آن است که با روش تحقیق کیفی می‌توان به درکی عمیق از پدیده‌های اجتماعی و رفتار انسانی دست یافت (دلاور، ۱۳۸۹: ۳۲۷).

داده‌های مورد استفاده در این پژوهش متون مکتوب و مصاحبه می‌باشد. مصاحبه انواعی دارد ولی با توجه به کیفی بودن پژوهش از روش مصاحبه عمیق بهره می‌بریم تا بدین طریق توصیف‌های تحلیلی پیرامون مسئله‌ی اصلی پژوهش جمع‌آوری و نگاه به موضوع و درک چرایی و چگونگی پدیده از منظر مصاحبه‌شونده آورده شود. مصاحبه‌ی عمیق روشی در پژوهش کیفی است که در آن پژوهشگر با استفاده از پرسش‌های باز و انعطاف‌پذیر تلاش می‌کند دیدگاه‌ها، تجربه‌ها و معانی موردنظر مشارکت‌کنندگان را به‌طور دقیق و ژرف بررسی کند. این نوع مصاحبه بر گفت‌وگویی تعاملی استوار است و به پژوهشگر اجازه می‌دهد با پیگیری پاسخ‌ها به اطلاعاتی بافت‌مند و چندلایه دست یابد. به دیگر بیان، مصاحبه‌ی عمیق نوعی گفت‌وگوی هدفمند است که پژوهشگر با وجود انعطاف بالا، از یک راهنمای کلی شامل موضوعات اصلی پژوهش استفاده می‌کند و با طرح پرسش‌هایی، به جستجوی تفاسیر، معانی، اهمیت وقایع و پیامدهای آنها از دیدگاه مردم یا متخصصین می‌پردازد تا از این طریق، اطلاعاتی ارزشمند پیرامون موضوع به دست آورد (سیدمن ۱۳۹۵، ۵۲).

در پژوهش کیفی برای تحلیل داده‌ها از روش‌ها و تکنیک‌های مختلفی استفاده می‌شود که در این پژوهش از روش تحلیل مضمون (Thematic Analysis) استفاده می‌کنیم. مضمون یا تم، درون‌مایه یا به تعبیری فکر اصلی و مسلط هر نوشتار یا گفتاری است، حال زمانیکه مضامین هر اثری کشف و استخراج و بعد تحلیل تفسیری و ساختار بخش بر روی آن‌ها (مضامین) انجام گیرد را مدل تحلیل مضامین می‌نامیم. این روش، فرآیند یا ابزاری برای تحلیل داده‌های متنی است، به این صورت که داده‌های پراکنده و گوناگون را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کنیم (جاویدی و بهروزی لک، ۱۳۹۵: ۳). تحلیل مضمونی را می‌توان وسیله‌ای برای استخراج روشمند و منظم اندیشه عنوان کرد (درخشه و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۰). این مدل که روشی برای بیان و تبیین واقعیت است از مهم‌ترین ویژگی‌هایش انعطاف‌پذیری و نیز ابزار بسیار مناسبی برای شناخت الگوهای موجود در داده‌های کیفی می‌باشد (براون و کلارک، ۱۴۰۳: ۷۸-۸۰). کاربرد این روش بطور خلاصه عبارت است از:

- ۱- شناسایی (دیدن متن)، ۲- نمونه‌برداری (برداشت مناسب از داده‌ها)، ۳- دسته‌بندی (مشاهده نظام‌مند)، ۴- اطمینان و اعتبار بخشیدن (تبدیل داده‌های کیفی به کمی).

تحلیل مضمون با استفاده از تکنیک‌های گوناگونی از قبیل؛ قالب مضامین، ماتریس مضامین، شبکه‌ی مضامین و تحلیل مقایسه‌ای قابل اجراست که در این پژوهش از تکنیک شبکه‌ی مضامین (Thematic Network) بهره می‌جوئیم. در این تکنیک ابتدا مضامین متن، کشف و استخراج (مضامین پایه)، سپس آن مضامین دسته‌بندی و تلخیص می‌شود (مضامین سازمان دهنده) و در مرحله سوم مضامین تلخیص شده با شکل‌پذیری در قالب استعاره‌های اساسی، به صورت مضامین حاکم بر کل متن در می‌آیند (مضامین فراگیر) و در آخر روابط میان مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر با رسم نقشه‌ی شبکه‌ی تارنما نشان داده می‌شود (درخشه و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۵). در این نوشتار، برای تبیین شبکه مضمونی مرتبط با آرمان ظهور و جمهوری اسلامی، از رهیافت کیفی و روش تحلیل مضمون استفاده شده است. داده‌های اصلی از بررسی پیشینه‌ی پژوهش و نیز مصاحبه با هشت تن از صاحب‌نظران حوزوی و دانشگاهی گردآوری گردید. سپس مضامین استخراج شده طی فرایندی نظام‌مند تحلیل و در قالب سطوح مختلف؛ مضامین اولیه، سازمان‌دهنده و فراگیر طبقه‌بندی شد. در اینجا ذکر این نکته ضروری است که در روش تحلیل مضمون رسیدن به نتیجه‌ی قطعی نه انتظار می‌رود و نه ممکن است، چراکه این روش، روشی تفسیری است که دانسته‌ها، حساسیت‌های نظری و تجربه‌های پژوهشگر در آن موثر است. در تحلیل مضمون انتظار آن است که

پژوهشگران مضامین مشابه نه لزوماً یکسان استخراج کنند، که معمولاً شباهت‌های ۶۰ تا ۸۰ درصدی قابل قبول تلقی می‌شود. بنابراین، تحلیل مضمون نتیجه صددرصد ثابت تولید نمی‌کند، اما با رعایت اصول روش‌شناسی، مضامین استخراج‌شده باید به قدری منسجم و داده‌محور بوده که برای سایر پژوهشگران نیز قابل فهم، ارزیابی و بازتولید باشند (براون و کلارک، ۱۴۰۳: ۳۲-۴۰).

۴. پیشینه پژوهش

پیرامون تأثیرات اندیشه مهدویت بر انقلاب اسلامی پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته که در جدول شماره ۱ آورده شده است و به تحلیل یافته‌ها و مضامین آن‌ها پرداخته‌ایم، اما در هیچ کدام از پژوهش‌های صورت گرفته تأثیرات آرمان‌ظهور بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی به صورت جامع مورد تحلیل قرار نگرفته است. بلکه در بخشی از آنها به صورت موردی و تنها به بعدی از ابعاد آن پرداخته شده است. به دیگر در هیچ یک از پژوهش‌ها، کشف و تحلیل تأثیرات آرمان‌ظهور بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی، به صورت مبسوط انجام نگرفته است. لذا در این پژوهش برآنیم تا با نگاهی فراگیر، ابعاد مختلف موضوع را مورد تدقیق و کنکاش قرار دهیم تا اثری نسبتاً جامع در این حوزه خلق شود.

۵. تأثیرات آرمان‌ظهور بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی: استخراج مضامین

در این نوشتار برای استخراج شبکه‌ی مضمونی گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی و آرمان‌ظهور، گام به گام پیش می‌رویم. ابتدا برای گردآوری داده‌ها از بررسی آثار مرتبط و شیوه‌ی مصاحبه استفاده خواهیم کرد، لذا ورودی این روش، داده‌های به دست آمده از منابع مکتوب و مصاحبه با هشت تن از صاحب‌نظران حوزوی و دانشگاهی درباره تأثیر آرمان‌ظهور بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی است و در مرحله‌ی بعد مضامین به دست آمده از طریق منابع مکتوب و مصاحبه‌ها را تحلیل کرده که پس از طی فرآیند تحلیل مضامین به شبکه‌ای از مضامین که دارای سطوح مختلفی هستند می‌رسیم، به تعبیر روشن‌تر برخی از مضامین که انتزاعی‌تر هستند در جایگاه مضامین سازمان‌دهنده و سایر مضامین (اولیه) پیرامون آنها قرار می‌گیرند که از رهگذر این سازمان‌یابی به مضامین فراگیر (محوری) دست می‌یابیم. حال اگر مضامین محوری کشف شده‌ی هر یک از تأثیرات آرمان‌ظهور بر گفتمان

سیاسی جمهوری اسلامی را کنار هم بگذاریم، به مشترکاتی خواهیم رسید که ارائه‌ی استنتاجات و تحلیل‌های قابل اتکا درباره‌ی آن‌ها می‌تواند ما را در پاسخ به سوال اصلی پژوهش یاری کند. به دیگر سخن به کار بردن روش ذکر شده این امکان را به پژوهشگر می‌دهد تا بتواند تاثیرات آرمان ظهور را بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی ایران مورد تحلیل و واکاوی قرار دهد. ذکر این نکته ضروری است که این روند مبتنی بر کار میدانی است، یعنی تحلیل بر مضامینی انجام می‌گیرد که در بیرون وجود دارد و قابل راستی‌آزمایی است.

۱.۵ استخراج مضامین پایه و مضامین سازمان‌دهنده

بر اساس تحلیل مضمون در ابتدا مضامینی را که درون‌مایه یا به تعبیری فکر اصلی و مسلط هر نوشتار یا گفتاری است، کشف و استخراج و بعد تحلیل تفسیری و ساختار بخش بر روی آن‌ها (مضامین) انجام گرفته و داده‌های پراکنده و گوناگون را در قالب مضامین سازمان‌دهنده به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل کرده‌ایم که نتایج و یافته‌ها در دو بخش آثار مکتوب و مصاحبه‌ها به شرح زیر است:

الف) استخراج مضامین پایه و سازمان‌دهنده از منابع مکتوب

در گام نخست در این مرحله، پژوهشگر به طور نظام‌مند به جست‌وجوی آثار منتشرشده درخصوص موضوع پرداخته است در این پژوهش تمرکز بر مقالات پژوهشی، رساله‌ها و پایان‌نامه‌های پژوهشی کتاب‌های منتشر شده بوده است و به این منظور پایگاه‌های داده، نشریه‌ها و موتورهای جست‌وجوی مختلف بررسی شد و برای استخراج پژوهش‌ها واژگان کلیدی مرتبط انتخاب شد. بعد از بررسی و غربال اولیه تعداد زیادی از آن‌ها به دلایلی همچون عدم تناسب محتوا، یا ضعف محتوایی، یا عدم اعتبار نشریه از رده انتخاب خارج شدند و در نهایت موارد زیر انتخاب شدند که با استفاده از مولفه‌هایی که در آثار ذکر شده در پیشینه‌ی پژوهش، پیرامون تاثیرات آموزه مهدویت بر انقلاب اسلامی آمده، به مفاهیم عام‌تری دست یافته و مولفه‌ها را به مضامین پایه و سازمان‌دهنده دسته‌بندی کرده‌ایم که در جدول زیر به نمایش درآمده است:

جدول ۱. تحلیل مضمون (منابع مکتوب)

عنوان	نویسنده	سال انتشار	محل نشر	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده
مهدویت، کلان آرمان انقلاب اسلامی و الزامات فرهنگی آن در اندیشه امام خامنه‌ای	حسن ملایی	۱۳۹۱	پژوهشنامه موعود	آرمان ظهور الزاماتی از قبیل؛ جهاد فرهنگی، انتظارمحموری در سبک زندگی، عدالت گستری در سطوح مختلف سیاسی، اقتصادی و قضایی و نیز تربیت انسان‌های صالح منتظر، را به همراه دارد.	عدالت گستری در همه سطوح ۰ حفظ و تقویت فرهنگ اسلامی
نقش مهدویت بر اندیشه مقاومت در انقلاب اسلامی با تأکید بر آرای حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	حسن ملایی	۱۳۹۰	پژوهشنامه موعود	آرمان مهدویت عناصر مقاومت را در جامعه تقویت می‌کند.	ترویج اندیشه مقاومت
نقش و جایگاه آموزه‌های مهدویت در تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با تأکید بر آموزه عدالت	غلامرضا بهروزی‌لک و رضا کفیلی	۱۳۹۰	مطالعات بیداری اسلامی	الگوگیری از آموزه عدالت مهدوی نحوه نزدیک شدن جامعه فعلی به جامعه موعود	الگوگیری از آموزه عدالت مهدوی در جمهوری اسلامی
تحول مفهوم موعودگرایی در اندیشه انقلاب اسلامی و تحقق تمدن نوین اسلامی	سمانه طهماسبی و سعید سعیدی و رضا طهماسبی	۱۴۰۰	دومین همایش ملی بازنمایی گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانیه گام دوم	موعودگرایی در اندیشه سیاسی انقلاب اسلامی توانایی ایجاد تمدن نوین اسلامی را دارد.	بهره‌گیری از ظرفیت آرمان ظهور برای ایجاد تمدن نوین اسلامی
باورداشت آموزه مهدویت و نقش آن در احیای فرهنگ و تمدن اسلامی	سیدعلیرضا واسعی و امیرمحسن عرفان	۱۳۹۳	مشرق موعود	باورداشت آموزه مهدویت دارای ظرفیت‌ها و قابلیت‌های فرهنگی و تمدنی می‌باشد.	اندیشه مهدویت احیاکننده تمدن اسلامی
ظرفیت‌شناسی رویکردهای فکری فرهنگی آموزه مهدویت پس از انقلاب در تحقق تمدن اسلامی	محمدرضا برزویی	۱۳۹۱	رساله دکتری (دانشگاه باقرالعلوم)	ظرفیت تمدنی مهدویت در نظام‌های دانشی و فناوری، اجتماعی، سیاسی و حقوقی، معنوی و عبادی، تربیتی و اخلاقی، فرهنگی و هنری، ارتباطی و اقتصادی جهت حرکت به سمت تمدن نوین اسلامی، بروز و ظهور خواهند داشت.	بهره‌گیری از رویکردهای مهدوی برای ایجاد تمدن اسلامی

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (بحی فیزی و دیگران) ۳۵۵

عنوان	نویسنده	سال انتشار	محل نشر	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده
راهبرد فرهنگی - سیاسی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر گفتمان مهدویت	علی شرف‌پور	۱۳۸۱	پایان‌نامه ارشد (دانشگاه امام صادق)	نسبتی که جمهوری اسلامی با حکومت مهدوی برقرار می‌کند؛ نسبتی است که مناسبات آن از یک سو نباید از دایره ولایت الهی خارج شود و از سوی دیگر مرا احکام شریعت باید حلقه پیوند میان امت با امام گردد.	خارج نشدن از ولایت الهی - اجرای احکام شریعت
نسبت‌سنجی مهدویت و تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری	مصطفی رضایی	۱۳۸۱	انتظار موعود	برای زمینه‌سازی ظهور، تحقق تمدن نوین اسلامی، مهم‌ترین و تام‌ترین سبب محسوب می‌شود.	دستیابی به تمدن نوین اسلامی اصلی‌ترین هدف انقلاب اسلامی
بررسی مناسبات انتظار موعود و الگوی اسلامی پیشرفت در اندیشه مقام معظم رهبری	حسن ملایی و صابر جعفری	۱۳۸۳	انتظار موعود	انتظار موعود؛ روح حاکم، ابزار سنجش، هدف و معیار الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت می‌باشد.	طرح و اجرای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
اندیشه مهدویت و تمدن نوین اسلامی	محسن الویری	۱۳۸۲	انتظار موعود	آموزه‌های مهدوی، از طریق ترسیم آینده‌ای دست‌یافتنی، در شکل‌دادن به روح حاکم بر تمدن جدید اسلامی نقش‌آفرین است.	اندیشه مهدویت شکل‌دهنده تمدن جدید اسلامی
بیانیه گام دوم انقلاب، منشور مهدویت و زمینه ساز تحقق تمدن نوین اسلامی	مرتضی مولایی	۱۴۰۰	رهیافتهای نوین در مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی	آمادگی برای ظهور مستلزم تحقق دولت، جامعه و تمدن اسلامی می‌باشد.	هدف نهایی انقلاب اسلامی رسیدن به تمدن نوین اسلامی
جایگاه آموزه مهدویت و انتظار در ایجاد تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)	حسین آشنوری و مهدی محمدی	۱۳۸۹	پژوهش‌های مهدوی	طرح تأسیس تمدن در سایه آموزه مهدویت از سوی بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی	ایجاد تمدن اسلامی بر اساس آموزه‌های مهدویت
جایگاه و کارکردهای آموزه مهدویت و انتظار در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، از دیدگاه امام خامنه‌ای (دام‌ظله)	حسن ملایی	۱۳۸۹	پژوهش‌های مهدوی	برخی از کارکردهای فرهنگ انتظار عبارت‌اند از: امید به تحقق تمدن اسلامی، جهاد و تلاش در مسیر تحقق تمدن اسلامی، اخلاص در جهاد، وحدت و هم‌دلی مردم و مسئولان، نیروسازی و توجه جدی به جوانان برای تمدن‌سازی.	تمدن‌سازی اسلامی، گامی بلند برای زمینه‌سازی ظهور امام زمان (عج)

عنوان	نویسنده	سال انتشار	محل نشر	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده
تحلیل ویژگی‌های امید صادق در نظریه انتظار مقام معظم رهبری (حفظه الله)	محمدهادی منصور	۱۳۸۱	مطالعات انقلاب اسلامی	رابطه قلبی با امام زمان (عج) و معرفی جامعه موعود موجب تقویت امید صادق در جامعه می‌شود و بر پایه چنین امیدی، مبارزه در راه خیر و صلاح، مقابله با ظلم، استقرار عدالت، پیشرفت و موفقیت در جامعه اسلامی بروز می‌نماید و امید صادق به دیگر ملت‌های مظلوم گسترانده می‌شود.	امید آفرینی در جامعه و انتقال امید به سایر ملل
مهدویت مبنای دین‌شناختی ولایت فقیه در تحکیم نظام جمهوری اسلامی ایران	حسین الهی‌نژاد	۱۳۸۱	پژوهش‌های مهدوی	به واسطه اندیشه مهدویت، زیرساخت‌های نظام ولایت فقیه همچون؛ ضرورت ولایت امام زمان (عج) در عصر غیبت، ضرورت حفظ دین در عصر غیبت، ضرورت نظام سیاسی در عصر غیبت و ضرورت اجرای احکام اسلامی در عصر غیبت، توجیه و تقویت می‌شوند.	مهدویت تأمین‌کننده زیرساخت‌ها و بسترهای نظری حکومت فقیه
نقش آموزه مهدویت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	حسینعلی جباری	۱۳۸۱	پژوهشنامه موعود	آموزه مهدویت در سیاست‌گذاری‌های خارجی و بین‌المللی مانند نفی سلطه‌جویی و دفاع از مستضعفان نقش آفرین است.	نفی سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری و دفاع از مستضعفان

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (یحیی فوزی و دیگران) ۳۵۷

ب) استخراج مضامین پایه و سازمان‌دهنده از مصاحبه‌ها

در گام بعدی نظرات ۸ تن از اساتید (محققین حوزه مهدویت و انقلاب اسلامی)، پیرامون تاثیرات آرمان ظهور بر گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی در قالب مصاحبه عمیق احصاء و مباحثشان به مضامین پایه و سازمان‌دهنده تبدیل گردید:

جدول ۲. تحلیل مضمون (مصاحبه‌ها)

مضمین سازمان‌دهنده	مضمین پایه	تاریخ مصاحبه	معمری	مصاحبه شونده
تقویت قدرت نظامی	پیشرفت فوق العاده در بعد نظامی و افزایش روزافزون قدرت بازدارندگی بعد از تشکیل نظام جمهوری اسلامی تا به امروز در جهت آمادگی سخت‌افزاری برای ظهور.	۱۴۰۳/۱۳۰	پژوهشگر و معاون آموزشی بنیاد مهدویت فارس	محمد علی نبینی
توسعه علم	دستاوردهای علمی از جمله کسب مدال‌های فراوان در المپیادهای علمی بعد از انقلاب اسلامی، در مسیر ساخت جامعه زمینه‌ساز.			
سازندگی در نقاط مختلف کشور	جمهوری اسلامی در مسیر زمینه‌سازی ظهور، با تمام مشکلات هیچ‌گاه موتور سازندگیش خاموش نشده است که از مصادیق آن می‌توان به تولید داخلی و راه‌سازی اشاره کرد.			
تربیت انسان‌هایی آگاه و مجاهد در خارج	یارسازی جمهوری اسلامی برای امام زمان (عج) با نگاه برون‌مرزی و تربیت شخصیت‌هایی اثرگذار در خارج مانند شیخ زکراکی.			
آگاهی بخشی در سطح جهانی علیه ظلم	در مسیر ظهور، جمهوری اسلامی با تمام موانع و معارض‌ها، و نیز با وجود آنکه در خلا بوجود نیامده، توانسته ظرفیت‌هایی را برای مبارزه با ظلم و نظام استکباری در سراسر ایجاد کند.			
عدم تفاهم و سازش با نظام سلطه	اعتقاد به ظهور امام قائم و تلاش برای زمینه‌سازی آن، موجب عدم تفاهم و سازش جمهوری اسلامی با برخی قدرت‌ها شده است. آرمان ظهور، نفی نظام سلطه و درگیری با آن را به همراه داشته و این موجب تهدیدات و تهاجمات در عرصه‌های مختلف علیه جمهوری اسلامی شده است.			

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (بحی فیزی و دیگران) ۳۵۹

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	تاریخ مصاحبه	معرفی	مصاحبه‌شونده
گسترش اسلام در سطح جهانی	<p>تمنا و خواسته‌ی نهایی انقلاب اسلامی زمینه‌سازی برای ظهور و حاکمیت جهانی اسلام است لذا جمهوری اسلامی همه‌ی وجودش باید در خدمت آرمان ظهور باشد.</p> <p>تدابیر و برنامه‌ریزی امامین انقلاب بر اساس رفع موانع و ایجاد زمینه در جهت گسترش اسلام در سطح جهانی است. از منظر امام خمینی ماموریت اول مسئولین جمهوری اسلامی زمینه‌سازی برای ظهور است و دیگر وظایف و ماموریت‌ها باید ذیل این هدف قرار گیرد.</p>	۱۳۰۳/۱۳۰	پژوهشگر و قائم مقام بنیاد مهدویت فارس	محمد مهدی حامدی
تعامل با سایر کشورها مبتنی بر گفتمان عدالت و بیدارسازی مردم از این طریق	<p>جمهوری اسلامی بر آن است تا با تعامل با سایر کشورها بر اساس گفتمان عدالت، گرایش به منجی را در جهانیان تقویت کند. برای زمینه‌سازی ظهور، جمهوری اسلامی عدالت‌خواهی را طریق آگاهی‌بخشی و بیدار کردن مردم دنیا می‌داند. جمهوری اسلامی با بودن صدای مظلومان و نشان دادن ظلم مستکبران به دنبال بیداری مردم سراسر دنیا و فراهم ساختن زمینه برای ظهور می‌باشد.</p>			
مبارزه با نظام سلطه و مستکبران	<p>آرمان ظهور، عدم پذیرش نظام سلطه و فشارهای اقتصادی مستکبران علیه کشور را به دنبال داشته است. معرفی و نشر اسلام در جهت زمینه‌سازی ظهور و حاکمیت جهانی اسلام احتیاج به تعامل با دنیا دارد که البته دو استثنا وجود دارد: یکی اسرائیل که اصلا دولت نیست و دیگری آمریکا تا زمانیکه از خوی استکباریش دست بردارد. رفع موانع برای زمینه‌سازی حاکمیت جهانی اسلام نیازمند مبارزه و از این‌رو درگیری با مستکبران و ظالمان ضروری است.</p>			
تقویت قدرت نظامی	<p>هدف غایی از تقویت قدرت نظامی زمینه‌سازی برای ظهور است.</p>			
حرکت جمهوری اسلامی برای رسیدن به هدف جز با ولی فقیه ممکن نیست	<p>حرکت نبی اکرم(ص) و اوصیانش(ع) با هدف گسترش اسلام در عرصه جهانی و زمینه‌سازی برای امام دوازدهم، در زمان غیبت بوسلیه فقها ادامه پیدا می‌کند.</p> <p>جمهوری اسلامی برای رسیدن به هدف غایی‌اش نمی‌تواند مسیر را بدون حجت(ولی) طی کند، ولی فقیه راهنمای مسیر است و در اداری حکومت(اختیارات) فرقی میان امام معصوم(ع) با ولی فقیه نیست.</p>			

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	تاریخ مصاحبه	معرفی	مصاحبه شونده
مقاومت در برابر نظام کفر جهانی	جمهوری اسلامی معتقد است زمینه‌سازی برای ظهور با مقاومت و ایستادگی در برابر نظام کفر جهانی حاصل می‌شود. تشکیل جبهه‌ی مقاومت در منطقه را می‌توان در جهت فراهم سازی شرایط ظهور عنوان کرد و از مصادیق آن به گروه‌های مقاومت در فلسطین و قدرت سیاسی حاکم در یمن اشاره کرد.	۱۴۰۳/۱۲/۲۷	هیبت علمی دانشگاه تهران	دکتر غلامرضا جمشیدی‌نیا
آگاهی بخشی در سطح جهانی علیه ظلم	در مسیر آرمان ظهور، امام خمینی (ره) به دنبال آن بود که زمینه‌ی ذهنی را در سطح جهانی برای زیر بار ظلم نرفتن آماده کند، چراکه آگاهی مقدمه قیام و حرکت است و امروزه تظاهرات در دانشگاه‌های آمریکا نشانه‌ی آگاه شدن مردم دنیاست.			
حکومت مصلح (نائب امام) لازمه‌ی اصلاح جامعه	«اذا تعیر سلطان تعیر زمان» یعنی زمانه‌ی پر از ظلم و فساد نتیجه حاکمان جائز و ستمگر است و در مقابل زمانیکه سلطان امام زمان باشد زمانه تغییر می‌کند و عالم اصلاح می‌شود لذا نقش اساسی در جامعه از آن دولت است و این صاحبان قدرت‌اند که جامعه را مدیریت می‌کنند و در زمان غیبت برای اصلاح جامعه بایست حکومت به دست نائب امام (ع) باشد.			
تغییر مناسبات قدرت در جهان	برای اصلاح عالم و زمینه‌سازی ظهور، جمهوری اسلامی بر آن است تا مناسبات قدرت در جهان را تغییر دهد.			
پیشرفت باید با معنویت و اخلاق همراه باشد	بر اساس آموزه‌های مهدویت، امام خمینی (ره) پیشرفتی که در غرب اتفاق افتاده را پیشرفت واقعی نمی‌داند و آن را پیشرفت قتاله می‌نامد.			
نفی نظام سلطه و درگیری با آن	در اندیشه امام خمینی (ره)، از مهم‌ترین مصادیق موانع ظهور ابرقدرت‌ها و سلطه‌گران می‌باشند و لذا برای آرمان ظهور بایست با آن‌ها مبارزه کرد.			
فقیه جامع شرایط ماذون از طرف امام برای تصدی حکومت و دارای اختیارات امام معصوم (ع)	اولین بازتاب آموزه‌ی مهدویت در انقلاب اسلامی، آن است که فقیه جامع شرایط بعنوان نائب عام، ماذون از طرف امام برای تصدی حکومت است. امام خمینی (ره) بر اساس نظریه ولایت فقیه، اختیارات نائب را همسان اختیارات امام معصوم (ع) گرفته است.	۱۴۰۴/۱/۲	هیبت علمی دانشگاه باقرالعلوم (ع)	دکتر غلامرضا نهروزی لک
مدیریت جامعه توسط نائب امام (عج) بر اساس کتاب و عترت و استنباط حکم مسائل جدید بر اساس شرایط زمان و مکان	برای ساخت جامعه منتظر، فقیه جامع شرایط (نائب) خودمختار و خودگردان نیست بلکه باید در چارچوب و بر مبنای قرآن و سیره معصومین جامعه را مدیریت کند. فقیهی که نیابت دارد بر اساس کتاب و سنت، حکم مسائل جدید را استنباط می‌کند و اجتهاد متناسب با مقتضیات زمان و مکان صورت می‌گیرد.			

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (بحی فیزی و دیگران) ۳۶۱

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	تاریخ مصاحبه	معرفی	مصاحبه شونده
ساخت جامعه منتظر از وظایف ولی فقیه	بر اساس آرمان ظهور، نائبی که حکومت جمهوری اسلامی تشکیل داده سه وظیفه و کارکرد دارد: اول آنکه نام امام زمان را احیا و مردم را به سوی امام عصر(عج) دعوت کند، دوم بایست در مدیریت جامعه از مدینه فاضله مهدوی الگوگیری کند و چهارم زمینه‌سازی برای ظهور که مستلزم اقداماتی در عرصه‌های داخلی و خارجی است.			
عدالت خواهی و مبارزه با ظلم	اگرچه در دوران قبل از ظهور ظلم و جور به نهایت می‌رسد اما در مقابل ادراک ظلم نیز افزایش می‌یابد و این ادراک زمانی بوجود می‌آید که در کنار ظلم، عدل به صورت مصداقی دیده شود لذا انقلاب اسلامی با حرکت در مسیر عدالت و مبارزه با ظلم می‌خواهد زمینه‌ساز ظهور باشد.			
نفی طواغیت و حاکمیت الهی	جامعه مهدوی افقی کامل را برای حرکت به سوی کمال و فرار از نقص ایجاد می‌کند لذا بر اساس آرمان ظهور در حرکت انقلاب اسلامی نگاه فطری شوق به کمال و تنفر از نقص دیده می‌شود، حرکت به سمت حاکمیت توحید و عدالت، شوق به کمال و جدانشدن از ظلم و طاغوت، تنفر از نقص می‌باشد.			
شناخت و شناساندن دوست و ساخت جامعه ایمانی	در راستای حرکت به سمت کمال، جمهوری اسلامی سه وظیفه در قبال دوست دارد: اول شناخت، دوم شناساندن و سوم اقامه حقیقت دوستی یا همان تحقق جامعه ایمانی.			
شناخت و شناساندن دشمن و ایستادگی در برابر آن	در راستای فرار از نقص، جمهوری اسلامی سه وظیفه در قبال دشمن دارد: اول شناخت، دوم شناساندن و سوم ایستادگی در برابر آن.	۱۴۰۲/۵	تولیت مدرسه علمیه تائین الاملع(ع)	حجت‌الاسلام محمد رضا عابدینی
آگاهی بخشی در سطح جهانی علیه ظلم	در مسیر آرمان ظهور، جمهوری اسلامی بر آن است تا با ترویج گفتمان عدالت در عرصه بین الملل، ادراک جهانی را نسبت به ظلم بالا ببرد. در جریان غزه، ادراک ظلم بالا رفت و حتی افرادی که سابقاً درباره جنایات و کشتار مردم، موضعی انفعالی داشتند، وارد صحنه شده و با تظاهرات گسترده اعتراض خود را نشان دادند و این‌ها می‌تواند زمینه را برای ظهور فراهم سازد.			
حاکمیت الهی فقیه مبتنی بر اذن معصوم(ع)	با تاثیر از آموزه مهدویت، در اندیشه انقلاب اسلامی، فقیه از جانب معصوم(ع) برای تشکیل حکومت اذن دارد، بر این اساس جمهوری اسلامی حکومتی الهی می‌باشد و در غیر اینصورت یعنی عدم اذن از سوی خدا و حجتش، حکومت طاغوت است.			
ساخت جامعه زمینه‌ساز مستلزم اجرای احکام دین	در اندیشه امام خمینی(ره)، ساخت جامعه زمینه‌ساز مستلزم تحقق احکام شریعت است و از آنجائیکه بسیاری از احکام الهی با تشکیل حکومت قابل اجرا می‌باشد، امام(ره) معتقد به تشکیل حکومت بود و حکومت و سیاست را فلسفه عملی تمامی فقه می‌دانست.			

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	تاریخ مصاحبه	معمری	مصاحبه‌شونده
همراهی با ولی فقیه برای در امان بودن از انحرافات	آرمان ظهور مسیری صعب و دشوار دارد چراکه شیطان بسیار قدرت دارد و بر سر راه انسان نشسته تا او را از مسیر منحرف سازد و چون انسان راه را نرفته است نیاز به راه بلد دارد و اهمیت ولی فقیه اینجا مشخص می‌شود یعنی برای حرکت در مسیر آرمان ظهور باید با او همراه شد و نباید از ایشان جلو و یا عقب افتاد.			
عدم رضایت به وضع موجود، پویایی و تحول‌گرایی	آرمان ظهور موجب شده که با انقلاب و رسیدن به قدرت، انقلابیون به دنبال حفظ وضع موجود نبوده و همواره به دنبال تغییر در جهت آرمان مهدوی باشند.			
شکل‌گیری نظریه ولایت فقیه و تکامل فقه اجتماعی	آرمان ظهور موجب پیدایش ایدئولوژی‌هایی است که بر اساس آن قدرت شکل می‌گیرد و جامعه صورت‌بندی می‌شود مثل نظریه ولایت فقیه یا تکامل فقه اجتماعی.			
امیدآفرین بودن آرمان ظهور	آرمان ظهور امیدآفرینی در جامعه را به دنبال داشته است البته اگر مردم در شدائد و سختی‌ها از آرمان‌های مهدوی خسته شوند نتیجه معکوس دارد و موجب یاس می‌شود.	۱۴۰۴/۲/۱۸		
امت سازی	امت سازی از الزامات آرمان ظهور است و این موضوع اگر به نادیده انگاشتن ملت منجر شود، جمهوری اسلامی را با چالش مواجه می‌کند.			
وحدت بخش بودن آرمان ظهور	آرمان ظهور موجب انسجام اجتماعی در کشور شده است.			
عقلانیت و مصلحت دو عنصر برای حفظ نظام اسلامی	بر اساس آرمان ظهور، در نگاه رهبران انقلاب اسلامی، حفظ نظام اجتماعی جدید مبتنی بر اسلام، اهم مسائل است و دو عنصر این نظام را حفظ می‌کند: مصلحت و عقلانیت. مثلاً مصلحت اقتضاء می‌کند حکم شرعی تغییر کند.			

هیبت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب
دکتر صادق مهرابینیا

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (بحی فیزی و دیگران) ۳۶۳

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	تاریخ مصاحبه	معرفی	مصاحبه شونده
مهدویت ریشه‌ی ولایت فقیه و تبعیت از آن	نظریه ولایت فقیه ریشه در مهدویت دارد و طبق این نظریه در دوران غیبت متصدی حکومت باید فقیه جامع الشرایط باشد. از طرفی تبعیت از ولی فقیه در جامعه ایران ریشه در باور به امام زمان(عج) دارد.	۱۴۰۴/۲/۱۳	هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی	دکتر محمد شهزادیان
ولی فقیه دارای اختیارات امام زمان(عج)	با تاثیر از آموزه مهدویت، در نظریه ولایت فقیه، ولی فقیه دارای اختیارات امام زمان(عج) در مسائل اجتماعی سیاسی است.			
ایجاد تمدن نوین اسلامی آخرین مرحله زمینه‌سازی برای ظهور	رهبری در بیانیه گام دوم، پیشرفت در عرصه‌های مختلف را در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی و در نهایت زمینه‌ساز برای ظهور معرفی کردند.			
مبازه با استکبار و حمایت از مستضعفان	در عرصه خارجی مبارزه با استکبار و استعمار و حمایت از مستضعفان با مهدویت پیوند می‌خورد.			
عدالت اجتماعی و محرومیت زدایی	در عرصه داخل عدالت اجتماعی و محرومیت زدایی با مهدویت پیوند می‌خورد.			

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	تاریخ مصاحبه	معرفی	مصاحبه‌شونده
آرمان‌گرایی در سیاست خارجی و درگیری با ابرقدرت‌ها	از پیامدهای نظریه ظهور در سیاست خارجی جمهوری اسلامی، آرمان‌گرایی است. در نظر گرفتن مدینه فاضله بعنوان غایت به درگیری با قدرت‌های بزرگ منجر شده است.	۱۴۰۴/۲/۲۲	هیئت علمی پژوهشگاه امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی	دکتر سیبا صادق حقیقت
استکبارستیزی و حمایت از مستضعفان تسخیر قلب‌های مردم جهان	سیاست استکبارستیزی و حمایت از مستضعفان و همچنین تلاش برای تسخیر قلب‌های مردم جهان و نیز گسترش مرزها با عملیات نظامی و حرکت سیاسی تحت تاثیر تلقی از آرمان ظهور است هرچند اهداف سیاسی نیز دارد.			

۲.۵ استخراج مضامین فراگیر و ترسیم شبکه مضامین

در گام آخر مضامین سازمان‌دهنده‌ی منابع مرتبط و مصاحبه‌ها را تجمیع کرده و در نهایت به شش مضمون فراگیر رسیده‌ایم و در نهایت شبکه مضمونی طراحی گردید:

جدول ۳. مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده
حکومت	خارج نشدن از ولایت الهی - اجرای احکام شریعت - مهدویت تأمین کننده زیرساخت‌ها و بسترهای نظری حکومت فقیه - حرکت جمهوری اسلامی برای رسیدن به هدف جز با ولی فقیه ممکن نیست - حکومت مصلح(نائب امام)لازمه‌ی اصلاح جامعه - فقیه جامع الشرایط مآذون از طرف امام برای تصدی حکومت و دارای اختیارات امام معصوم(ع) - مدیریت جامعه توسط نائب امام(عج) بر اساس کتاب و عترت و استنباط حکم مسائل جدید بر اساس شرایط زمان و مکان - ساخت جامعه منتظر از وظایف ولی فقیه - نفی طواغیت و حاکمیت الهی - حاکمیت الهی فقیه مبتنی بر اذن معصوم(ع) - ساخت جامعه زمینه‌ساز مستلزم اجرای احکام دین - همراهی با ولی فقیه برای در امان بودن از انحرافات - شکل‌گیری نظریه ولایت فقیه و تکامل فقه اجتماعی - عقلانیت و مصلحت دو عنصر برای حفظ نظام اسلامی - مهدویت ریشه‌ی ولایت فقیه و تبعیت از آن - ولی فقیه دارای اختیارات امام زمان(عج)
امید آفرینی	امید آفرینی در جامعه و انتقال امید به سایر ملل - عدم رضایت به وضع موجود، پویایی و تحول‌گرایی - امیدآفرین بودن آرمان ظهور
عدالت	عدالت گستری در همه سطوح - الگوگیری از آموزه عدالت مهدوی در جمهوری اسلامی - سازندگی در نقاط مختلف کشور - تعامل با سایر کشورها مبتنی بر گفتمان عدالت و بیدارسازی مردم از این طریق - عدالت خواهی و مبارزه با ظلم - عدالت اجتماعی و محرومیت زدایی
تضعیف دشمن	ترویج اندیشه مقاومت - نفی سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری و دفاع از مستضعفان - تقویت قدرت نظامی - عدم تفاهم و سازش با نظام سلطه - مبارزه با نظام سلطه و مستکبران - مقاومت در برابر نظام کفر جهانی - نفی نظام سلطه و درگیری با آن - شناخت و شناساندن دشمن و ایستادگی در برابر آن - مبارزه با استکبار و حمایت از مستضعفان - آرمان‌گرایی در سیاست خارجی و درگیری با ابرقدرت‌ها
صدور انقلاب	تربیت انسان‌هایی آگاه و مجاهد در خارج - آگاهی بخشی در سطح جهانی علیه ظلم - گسترش اسلام در سطح جهانی - تسخیر قلب‌های مردم جهان
تمدن اسلامی	حفظ و تقویت فرهنگ اسلامی - بهره‌گیری از ظرفیت آرمان ظهور برای ایجاد تمدن نوین اسلامی - اندیشه مهدویت احیاکننده تمدن اسلامی - بهره‌گیری از رویکردهای مهدوی برای ایجاد تمدن اسلامی - دستیابی به تمدن نوین اسلامی اصلی‌ترین هدف انقلاب اسلامی - طرح و اجرای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت - اندیشه مهدویت شکل‌دهنده‌ی تمدن جدید اسلامی - هدف نهایی انقلاب اسلامی رسیدن به تمدن نوین اسلامی - ایجاد تمدن اسلامی بر اساس آموزه‌های مهدویت - تمدن‌سازی اسلامی، گامی بلند برای زمینه‌سازی ظهور امام زمان(عج) - توسعه علم - تغییر مناسبات قدرت در جهان - پیشرفت باید با معنویت و اخلاق همراه باشد - شناخت و شناساندن دوست و ساخت جامعه ایمانی - امت‌سازی - وحدت بخش بودن آرمان ظهور - ایجاد تمدن نوین اسلامی آخرین مرحله زمینه‌سازی برای ظهور

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (یحیی فوزی و دیگران) ۳۶۷

نقشی اساسی ایفا کرده است. این آرمان، نه صرفاً یک باور اعتقادی در سطح فردی، بلکه نیرویی اجتماعی است که سیاست‌های راهبردی و کلان نظام اسلامی را تعیین می‌کند. با بررسی داده‌های کیفی حاصل از منابع مکتوب و مصاحبه‌ها و تحلیل مضامین استخراج شده، می‌توان تأثیرات آرمان ظهور را در شش محور کلیدی مورد تبیین قرار داد که هر یک بُعدی از هویت و جهت‌گیری جمهوری اسلامی را شکل می‌دهد.

(۱) «ولایت فقیه»؛ در گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی ایران، مهمترین عرصه تاثیر پذیرفته از آرمان ظهور تاکید بر ولایت فقها بعنوان نایبان امام زمان می‌باشد، در این عرصه آرمان ظهور به‌مثابه پشتوانه نظری و الهی نظام سیاسی اسلامی عمل می‌کند. از منظر اندیشه سیاسی شیعه، در دوران غیبت امام معصوم (ع)، ولایت فقیه استمرار حاکمیت الهی و تجلی نیابت عام امام زمان (عج) بر جامعه اسلامی است. بنابراین، ولایت فقیه را می‌توان حلقه اتصال میان غیبت و ظهور دانست که تداوم ولایت الهی در عرصه سیاست را تضمین می‌کند.

(۲) «عدالت»؛ بعنوان جوهره نظام سیاسی اجتماعی در گفتمان جمهوری اسلامی ایران ساحت دیگری است که به‌شدت تحت تاثیر آرمان انتظار و جامعه مطلوب مهدوی است. بر اساس آیات و روایات متناسب به شرایط جامعه مهدوی، استقرار عدالت دال مرکزی دوران ظهور محسوب می‌شود. رهبران و اندیشمندان انقلاب اسلامی ایران نیز در گفتمان خود با الهام از این الگو، حکومت اسلامی را حکومت عدل دانسته و عدالت را جوهره حکومت دینی و معیار اساسی در سیاست‌گذاری‌ها مطرح کرده‌اند. تاکید بر مولفه‌هایی همچون تلاش برای رفع فقر، محرومیت‌زدایی، توزیع عادلانه فرصت‌ها و برخورد با تبعیض و حمایت از مستضعفان، جلوه‌هایی از این تأثیر هستند. افزون بر آن، در گفتمان سیاست خارجی، عدالت مهدوی مبنای جهت‌گیری‌های نظام در دفاع از نظم عادلانه در جهان و مبارزه با ظالمان و مستکبران جهانی است.

(۳) «تمدن نوین اسلامی»؛ بعنوان افق نهایی و غایت حرکت جمهوری اسلامی نیز ملهم و برگرفته از اعتقاد به آرمان ظهور است. در واقع اعتقاد به مهدویت و آرمان ظهور و تفاوت‌ها و چالش‌های تمدن موجود با آن یکی از عوامل مهم اندیشمندان و رهبران انقلاب اسلامی در طرح احیای تمدن اسلامی بعنوان تمدن بدیل و مکمل در مقابل تمدن مادی غربی است و مبتنی بر پیوند عقلانیت، معنویت، عدالت و آزادی انسان

است. حرکت به سوی تحقق تمدن نوین اسلامی به معنای بازسازی ساختارهای فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی بر مبنای آموزه‌های توحیدی مبتنی بر شناخت جامع‌تری از انسان و با هدف پیشرفت توأمان مادی و معنوی و رشد و تعالی انسان به سوی کمال است. در این چشم‌انداز، تمدن‌سازی اسلامی گامی بلند در فرآیند زمینه‌سازی برای تحقق جامعه مطلوب و آرمانی شیعه با ظهور امام زمان (عج) محسوب می‌شود.

۴) «استکبارستیزی»؛ نیز از ابعاد مهم دیگر تاثیر گذار پذیرش آرمان ظهور است. اندیشه مهدویت، با تأکید بر نبرد تاریخی حق و باطل، زمینه‌ساز شکل‌گیری رویکرد مقاومت در برابر سلطه‌طلبی قدرت‌های جهانی است و بر این اساس آرمان ظهور در عرصه سیاست خارجی جمهوری اسلامی تجلی پیدا کرده است. نظام جمهوری اسلامی با الهام از این آرمان، گفتمان جدیدی از سیاست بین‌الملل را ارائه داده که در آن حمایت از مستضعفان بعنوان وارثان زمین و مقابله با مستکبران را مطرح کرده است. از این منظر، استکبارستیزی صرفاً یک موضع سیاسی نیست، بلکه جلوه‌ای از وظیفه دینی و الهی برای مقابله با ظلم و تحقق عدالت جهانی است. همچنین مقاومت در برابر سلطه‌طلبی قدرت‌های مستکبر جهانی و دفاع از ملت‌های مظلوم، از مظاهر عینی تحقق آرمان مهدوی در عرصه بین‌المللی محسوب می‌شود.

۵) «صدور انقلاب و تلاش برای گسترش اندیشه اسلامی و انقلابی در جهان»؛ نیز یکی دیگر از پیامدهای آرمان ظهور است. حکومت مهدوی، ذاتاً نگاهی جهانی دارد و تحقق آن مستلزم بیداری و آگاهی عمومی در سطح امت اسلامی و بلکه جامعه انسانی است. بر همین اساس، جمهوری اسلامی رسالت خود را در انتقال پیام توحید، عدالت و آزادی به دیگر ملت‌ها تعریف کرده و آرمان ظهور موجب فرامشی شدن اهداف جمهوری اسلامی شده است. این فرآیند، نه با ابزارهای مادی و تحمیل سیاسی، بلکه از طریق گفتمان‌سازی فرهنگی، تربیت انسان‌های مؤمن و مجاهد، و ایجاد الگوهای عملی از حکومت دینی صورت گرفته است. صدور انقلاب در این معنا، بخشی از فرآیند زمینه‌سازی ظهور تلقی می‌شود که در آن، آرمان ظهور در قالب حرکت برای بیداری اسلامی و آگاهی جهانی خود را نشان می‌دهد. به بیان دیگر، آرمان ظهور موجب گسترش نفوذ نرم گفتمان انقلاب اسلامی در سطح بین‌المللی و شکل‌گیری جبهه‌ای از ملت‌های عدالت‌خواه شده است.

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (یحیی فوزی و دیگران) ۳۶۹

۶) «امید آفرینی و تحول خواهی»؛ از جمله تاثیرات مهم دیگر آرمان ظهور بر اذهان و روحیه جمعی جامعه منتظر شیعی در عرصه سیاسی اجتماعی محسوب می شود. باور به ظهور منجی موعود، جامعه را از یأس و انفعال سیاسی و رکود می رهاند و روح امید به آینده ای روشن را در میان مردم زنده نگه می دارد. این امید، در شرایط دشوار سیاسی، اقتصادی و بین المللی، عامل پایداری و استقامت در مسیر آرمان های انقلاب بوده است. در واقع، جمهوری اسلامی با اتکا به آرمان ظهور توانسته است گفتمان جدیدی مبتنی بر امید فعال و تحول گرایی را داخل و در میان ملل مسلمان و آزاده ی جهان ایجاد کند. علاوه بر اینکه آرمان ظهور به عنوان عاملی مهم برای پویایی اجتماعی، انگیزش جمعی و پایداری و دوری از محافظه کاری در مسیر اهداف انقلاب اسلامی ایفای نقش کرده است.

در جمع بندی کلی، یافته ها نشان می دهد که آرمان ظهور نقش مهمی در ترسیم افق نهایی و بنیان های نظری سیاست گذاری های کلان در گفتمان سیاسی جمهوری اسلامی ایران دارا می باشد و نیرویی راهبردی و سازنده در گفتمان سیاسی اجتماعی جمهوری اسلامی است. الزامات این گفتمان ایجاب می کند تا شاخص ها و مولفه های آن توسط اندیشمندان و محققان مورد مذاقه بیشتری قرار گیرند تا بتوان بر اساس فهم مشترکی از آنها، اجماع گفتمانی در عرصه سیاست گذاری ها را تقویت نمود و مبتنی بر این افق و چشم انداز بتوان رویکرد جدیدی را در تحلیل و سنجش و نقد عملکردها در جمهوری اسلامی ارائه داد.

کتابنامه

قرآن

آشوری، حسین و محمدی، مهدی (۱۳۹۹). «جایگاه آموزه مهدویت و انتظار در ایجاد تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)». فصلنامه پژوهش های مهدوی، شماره ۳۵، صص ۲۷-۷.

الویری، محسن (۱۳۹۲). «اندیشه مهدویت و تمدن نوین اسلامی». فصلنامه انتظار موعود، شماره ۴۲، صص ۲۶-۷.

الویری، محسن و برزویی، محمدرضا (۱۳۹۴). گونه شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چارچوب ظرفیت تمدنی. فصلنامه مشرق موعود، شماره ۳۴، صص ۸۲-۵۵.

۳۷۰ جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۶، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴

الهی‌نژاد، حسین (۱۳۹۴). «مهدویت مبنای دین‌شناختی ولایت فقیه در تحکیم نظام جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه پژوهش‌های مهدوی، شماره ۱۵، صص ۸۲-۶۵.
براون، ویرجینیا و کلارک، ویکتوریا (۱۴۰۳). تحلیل تم. ترجمه الهام ابراهیمی. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

بهروزی‌لک، غلامرضا و کفیلی، رضا (۱۴۰۱). «نقش و جایگاه آموزه‌های مهدویت در تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با تأکید بر آموزه عدالت». فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی، شماره ۲۳، صص ۲۷-۷.

بهروزی‌لک، غلامرضا و ابراهیم، باقرزاده (۱۳۹۴). وجوه الگویی آرمان‌شهر مهدوی در جامعه امروز. فصلنامه انتظار موعود، شماره ۴۸، صص ۴۹-۲۷.

برزویی، محمدرضا (۱۳۹۴). «ظرفیت‌شناسی رویکردهای فکری فرهنگی آموزه مهدویت پس از انقلاب در تحقق تمدن اسلامی». رساله دکتری، دانشگاه باقرالعلوم (ع).

بهشتی، سید محمد (۱۳۹۲). سوءاستفاده از اعتقاد به امام زمان (عج) در دوران غیبت. بازیابی شده در تاریخ ۹۲/۴/۶ از: <https://ketabenaab.com/1392/04/06>

تونه‌ای، مجتبی (۱۳۸۹). فرهنگ الغیابی مهدویت موعودنامه. قم: انتشارات میراث ماندگار.

جاویدی، رقیه و بهروز لک، غلامرضا (۱۳۹۵). تحلیل مضمون محتوای «مردم» در اندیشه سیاسی امام خمینی. فصلنامه علوم سیاسی باقرالعلوم، شماره ۷۵، صص ۳۴-۷.

جباری، حسینعلی (۱۳۹۸). «نقش آموزه مهدویت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران». پژوهشنامه موعود، شماره ۱، صص ۸۸-۶۹.

جعفری، محمدتقی (۱۳۶۲). ترجمه و تفسیر نهج البلاغه. تهران: دفتر نشر معارف.

جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹). ولایت فقیه؛ ولایت فقاقت و عدالت. قم: اسراء.

حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۱). بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه‌ی شعبان در مصلاهی تهران. بازیابی شده در تاریخ ۸۱/۷/۳۰ از: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3149>

حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۷). بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه‌ی شعبان. بازیابی شده در تاریخ ۸۷/۵/۲۷ از: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3644>

حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۶). بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه‌السلام). بازیابی شده در تاریخ ۹۶/۲/۲۰ از: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=36490>

حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۰). بیانات در دیدار مردم قم. بازیابی شده در تاریخ ۷۰/۱۱/۳۰ از: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2586>

حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۰). خطبه نماز جمعه. بازیابی شده در تاریخ ۶۰/۳/۲۹ از: <https://hawzah.net/fa/Magazine/View/3301/3303/15235>

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (یحیی فوزی و دیگران) ۳۷۱

- حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰). بیانات در دیدار اساتید و فارغ‌التحصیلان تخصصی مهدویت. بازیابی شده در تاریخ ۹۰/۴/۱۸ از: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=12889>
- حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۸). بیانات در دیدار ائمه‌مختلف مردم در سالروز میلاد حضرت ولی عصر (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف). بازیابی شده در تاریخ ۶۸/۱۲/۲۲ از: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2276>
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۶). منظومه فکری آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. ج ۲. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- خداوردی، حسن (۱۳۸۷). متدولوژی پژوهش کیفی. نشریه ره‌آورد سیاسی، شماره ۲۱، صص ۵۵-۴۱.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۵). صحیفه نور. جلد‌های ۸، ۱۶، ۱۸ و ۲۱. تهران: مرکز نشر و تنظیم آثار امام خمینی.
- درخشه، جلال و همکاران (۱۳۹۴). تحلیل مضمونی اعتماد در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای. فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۳، صص ۷۲-۵۱.
- دلاور، علی (۱۳۸۹). روش شناسی کیفی. فصلنامه راهبرد بهار، شماره ۵۹، صص ۳۳۱-۳۰۷.
- رضایی، مصطفی (۱۴۰۲). «نسبت‌سنجی مهدویت و تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری». فصلنامه انتظار موعود، شماره ۸۱، صص ۷۶-۵۵.
- سیدمن، ایرونیگ (۱۳۹۵). مصاحبه به عنوان یک روش پژوهش کیفی. مترجمان: سیدعلی کوشازاده، علی‌رضا جابری، سارا حسینی‌ارانی. تهران: نشر مهکامه.
- شرف‌پور، علی (۱۳۹۰). «راهبرد فرهنگی - سیاسی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر گفتمان مهدویت». پایان‌نامه ارشد، دانشگاه امام صادق (ع).
- شریعتی، علی (۱۳۶۲). حسین وارث آدم. قم: انتشارات قلم.
- صافی گلپایگانی، لطف‌الله (۱۳۷۷). اصالت مهدویت. ج ۲. قم: انتشارات حضرت معصومه.
- طهماسبی، سمانه و سعیدی، سعید و طهماسبی، رضا (۱۴۰۰). «تحول مفهوم موعودگرایی در اندیشه انقلاب اسلامی و تحقق تمدن نوین اسلامی». دومین همایش ملی بازنمایی گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانیه گام دوم، صص ۲۱-۱.
- فوزی، یحیی (۱۳۹۲). اندیشه سیاسی در ایران بعد از انقلاب. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- فوزی، یحیی، (۱۳۸۳). بررسی تطبیقی خرده گفتمان‌های سیاسی اسلامگرا در ایران قبل از انقلاب اسلامی و تاثیر آنها بر شکل‌گیری نظام سیاسی بعد از انقلاب، فصلنامه علوم اجتماعی، ش ۴۲-۴۳، صص ۳۹-۸۷.
- کافی، مجید (۱۳۹۶). هدفمندی و آرمان‌گرایی در سبک زندگی اسلامی. فصلنامه پژوهش‌نامه سبک زندگی، شماره ۵، صص ۱۴۱-۱۱۹.

- کدیور، محسن (۱۳۸۰). نظریه‌های دولت در فقه شیعه. قم: نشر طرح نو.
- لاکلا، ارنستو و موفه، شانتال (۱۳۹۱). هژمونی و راهبرد سوسیالیستی: به سوی سیاست دموکراتیک رادیکال. ترجمه مراد فرهادپور. تهران: نشر مرکز.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۰). نظریه سیاسی اسلام. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۰). حکومت جهانی مهدی(عج). قم: نسل جوان.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۵). قیام و انقلاب مهدی(عج). تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۶). پیرامون جمهوری اسلامی. تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۴). آزادی انسان. تهران: بینش مطهر.
- ملایی، حسن (۱۳۸۹). «مهدویت، کلان آرمان انقلاب اسلامی و الزامات فرهنگی آن در اندیشه امام خامنه‌ای». پژوهشنامه موعود، شماره ۱، صص ۴۹-۶۸.
- ملایی، حسن (۱۴۰۱). «نقش مهدویت بر اندیشه مقاومت در انقلاب اسلامی با تاکید بر آرای حضرت آیت‌الله خامنه‌ای». پژوهشنامه موعود، شماره ۶، صص ۲۲-۳۹.
- ملایی، حسن (۱۳۹۴). «جایگاه و کارکردهای آموزه مهدویت و انتظار در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، از دیدگاه امام خامنه‌ای». فصلنامه پژوهش‌های مهدوی، شماره ۱۲، صص ۸۴-۶۱.
- ملایی، حسن و جعفری، صابر (۱۳۹۳). «بررسی مناسبات انتظار موعود و الگوی اسلامی پیشرفت در اندیشه مقام معظم رهبری». فصلنامه انتظار موعود، شماره ۴۵، صص ۱۳۰-۱۰۳.
- منادی، مرتضی (۱۳۸۹). روش کیفی و نظریه‌سازی. فصلنامه راهبرد. شماره ۵۴، صص ۱۳۴-۱۰۷.
- منصوری، محمدهادی (۱۳۹۹). «تحلیل ویژگی‌های امید صادق در نظریه انتظار مقام معظم رهبری». فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۶۲، صص ۲۲۶-۲۰۷.
- مولایی، مرتضی (۱۴۰۰). «بیانیه گام دوم انقلاب، منشور مهدویت و زمینه ساز تحقق تمدن نوین اسلامی». فصلنامه رهیافتهای نوین در مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۲، صص ۹۲-۷۶.
- واسعی، سیدعلیرضا و عرفان، امیرمحسن (۱۳۹۳). «باورداشت آموزه مهدویت و نقش آن در احیای فرهنگ و تمدن اسلامی». فصلنامه مشرق موعود، شماره ۲۹، صص ۱۳۴-۱۱۳.
- مصاحبه با استاد محمدعلی غیبی، پژوهشگر و معاون آموزشی بنیاد مهدویت فارس، در تاریخ ۱۴۰۳/۱۱/۳۰ توسط نویسنده.
- مصاحبه با استاد محمدمهدی حامدی، پژوهشگر و قائم مقام بنیاد مهدویت فارس، در تاریخ ۱۴۰۳/۱۲/۶ توسط نویسنده.
- مصاحبه با دکتر غلامرضا جمشیدیها، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، در تاریخ ۱۴۰۳/۱۲/۲۷ توسط نویسنده.

آرمان ظهور و تاثیرات آن بر گفتمان سیاسی ... (یحیی فوزی و دیگران) ۳۷۳

مصاحبه با دکتر غلامرضا بهروزی لک، عضو هیئت علمی دانشگاه باقرالعلوم(ع)، در تاریخ ۱۴۰۴/۱/۲ توسط نویسنده.

مصاحبه با حجت الاسلام محمدرضا عابدینی، تولیت مدرسه علمیه ثامن الائمه(ع)، در تاریخ ۱۴۰۴/۱/۵ توسط نویسنده.

مصاحبه با دکتر صادق مهربانیا، عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب، در تاریخ ۱۴۰۴/۲/۸ توسط نویسنده.

مصاحبه با دکتر محمد شهبازیان، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، در تاریخ ۱۴۰۴/۲/۱۳ توسط نویسنده.

مصاحبه با دکتر سید صادق حقیقت، عضو هیئت علمی پژوهشگاه امام خمینی(ره) و انقلاب اسلامی، در تاریخ ۱۴۰۴/۲/۲۲ توسط نویسنده.